

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

MIIA TUOMOLA, SUVI KERONEN JA SUVI PUTKONEN

Visuaalisten apukeinojen käyttö neuropsykiatrisen lapsen ohjauksessa

Opas vanhemmille

HOITOTYÖN KOULUTUSOHJELMA
2023

Tekijät Tuomola, Miia Keronen, Suvi Putkonen, Suvi	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Maaliskuu 2023
	Sivumäärä 34	Julkaisun kieli suomi
Julkaisun nimi Visuaalisten apukeinojen käyttö neuropsykiatrisen lapsen ohjauksessa- opas vanhemmille		
Tutkinto-ohjelma Hoitotyön koulutusohjelma		
<p>Tämä opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Tampereen yliopistollisen sairaalan kanssa. Tarkoituksena oli tuottaa opas visuaalisten apukeinojen vaihtoehtoista, joilla voidaan helpottaa neuropsykiatrisen häiriön omaavan lapsen ja vanhemman välistä kommunikointia. Tavoitteina oli helpottaa kommunikointia ja ennaltaehkäistä väärinymmärretyksi tulemisen tunnetta, sekä siitä aiheutuvia haastavia tilanteita vanhemman ja neuropsykiatrisia oireita omaavan lapsen välillä. Opas antaa perheille erilaisia ohjauskeinoja arkeen.</p> <p>Opas toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä, vastaamaan työelämälähtöistä tarvetta. Opas koostettiin vuosina 2022–2023. Opas sisältää tietoa visuaalisista apukeinoista, niiden käyttämisestä ja sivustoista, joista löytyy lisätietoa.</p> <p>Opinnäytetyötä rajattiin käsittelemällä siinä, vain kehityksellisiä neuropsykiatrisia häiriöitä. Valmis opas on tehty tulostettavaksi, A5- kokoiseksi oppaaksi. Tampereen yliopistollisen sairaalan henkilökunta saa jakaa opasta lasten vanhemmille.</p> <p>Opinnäytetyölle asetetut tavoitteet saavutettiin, tekijät ovat tyytyväisiä tuotokseen.</p> <p>Opinnäytetyötä ja kirjallisuuskatsausta tehdessämme huomasimme, että aiheeseen liittyvät tutkimukset tarvitsisivat päivittämistä. Jatkotutkimukseksi ehdotamme digitaalisessa muodossa olevien visuaalisten apukeinojen hyötyjen ja eroavaisuuksien tutkimista.</p>		
Asiasanat Neuropsykiatriset häiriöt, oppaat, visuaalisuus, kommunikaatio, lapset		

Authors Tuomola, Miia Keronen, Suvi Putkonen, Suvi	Type of Publication Thesis, University of applied sciences	March 2023
	Number of pages 34	Language of publication: Finnish
Title of publication Use of visual supports in the guidance of neuropsychiatric child- Guide for parents		
Degree program Bachelor of Health Care		
<p>This thesis was carried out in collaboration with Tampereen yliopistollinen sairaala. The purpose was to create a guide on the options of visual supports which can facilitate the communication between child with neuropsychiatric disorder and their parent. The goals were to facilitate communication and prevent the feeling of being misunderstood, as well as to prevent the resulting of challenging situations between a parent and a child with neuropsychiatric symptoms. The guide gives families different options of visual supports which they can utilize in their everyday life.</p> <p>The guide was implemented as a functional thesis, to meet a need based on working life. The guide was compiled in 2022-2023. The guide contains information about visual supports, how to use them, and websites where you can find more information.</p> <p>The thesis was limited by dealing with only developmental neuropsychiatric disorders. The finished guide has been made as a printable, A5-sized guide. The university hospital may distribute the guide to parents of children.</p> <p>The goals set for the thesis were achieved, the authors are satisfied with the finished product.</p> <p>While doing the thesis and literature review, we noticed that the research related to the topic needed updating. For further research, we suggest examining the benefits and differences of visual supports in digital form.</p>		
<u>Key words</u> Neuropsychiatric disorders, guides, visuality, communication, children		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTINEN PERUSTA	6
2.1 Keskushermoston kehitykseen liittyvät häiriöt	6
2.2 Autismikirjon häiriöt	7
2.3 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt eli ADHD ja ADD	8
2.4 Touretten oireyhtymä	9
2.5 Visuaaliset apukeinot	10
3 AIKAISEMMA TUTKIMUKSET	13
3.1 Kokemukset visuaalisten apuvälineiden käytöstä	13
3.2 Tällä hetkellä käytössä olevat visuaaliset apukeinot	16
3.3 Neuropsykiatrisen lapsen kohtaaminen	17
3.4 Piirtäminen kommunikoinnin tukena	18
4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA SUUNNITELMA	19
4.1 Työelämätahon kuvaus	20
5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	20
5.1 Aiheen valinta ja toimeksianto	20
5.2 Opinnäytetyöhön kuuluvat tehtävät ja rajaus	21
5.3 Työn vaiheet ja aikataulu	21
5.4 Opinnäytetyön toteuttaminen	24
5.5 Resurssit ja riskianalyysi	26
6 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI JA PÄÄTTÄMINEN ..	27
7 POHDINTA	31
7.1 Eettisyys ja luotettavuus	31
7.2 Pohdinta	32
7.3 Jatkotutkimus ja kehittämisideat	34

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Työmme tarkoituksena oli laatia opas, jota vanhemmat voivat hyödyntää lastensa kanssa, helpottamaan kommunikointia ja ennaltaehkäisemään väärin ymmärretyksi tulemisen tunnetta. Opas antaa perheille visuaalisia ohjaus- ja selviytymiskeinoja arkeen hyödynnettäviksi, sekä esittelee erilaisia visuaalisia ohjausmenetelmiä. Oppaassa olevien visuaalisten apukeinojen avulla, voidaan mahdollisesti vähentää ja helpottaa haastavia tilanteita vanhempien ja neuropsykiatrisen lapsen välillä.

Opinnäytetyömme tilaajana toimii Tampereen yliopistollinen sairaala. Yhteistyötahon kanssa sovimme, että opinnäytetyön käsitteet rajataan aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöön, Touretten oireyhtymään ja Autismikirjon häiriöön. Lisäksi sovimme, että oppaassa olevien visuaalisten apukeinojen tuli soveltua käytettäväksi, 6–12-vuotiaiden lasten kanssa.

Nykyään neuropsykiatrisia häiriötä diagnosoidaan enemmän, sillä oireisto tunnetaan paremmin. Esimerkiksi ADHD:tä esiintyy noin 4–10 % 6–18-vuotiailla tytöillä ja pojilla. Autismikirjonhäiriötä esiintyy noin 1 % väestöstä. Touretten oireyhtymää esiintyy pojilla noin 1 % ja tytöillä noin 0,3 %. (Aikakausikirja Duodecim, 2015; Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2022; Autismiliitto, 2022; Socada, 2020.)

Opinnäytetyö oli aiheellinen, koska nepsy-aiheen ympärillä on lähivuosina ollut paljon keskustelua. Tästä yhtenä esimerkkinä, vuonna 2020 pirkanmaalaiset vanhemmat ovat luoneet “#NÄENEPSY”- sivuston. Sen tavoitteena on lisätä tietoa neuropsykiatrisista diagnooseista ja sitä kautta vaikuttaa myös yhteiskuntaan ja sen tarjoamiin palveluihin. (NÄENEPSY, 2022.)

Meille opinnäytetyön tekijöinä aihe oli tärkeä, sillä työskentelemme kaikki neuropsykiatristen ja psykiatristen potilaiden kanssa. Opinnäytetyön avulla

syvensimme tietoamme erilaisiin visuaalisiin apuvälineisiin. Löysimme meille uusia apukeinoja, joiden käyttöön liittyvää tietoa voimme jakaa työpaikoille.

Työssä käytimme nepsy-sanaa, sana on yleisesti tunnettu lyhenne sanalle neuropsykiatriset haasteet.

2 TEOREETTINEN PERUSTA

2.1 Keskushermoston kehitykseen liittyvät häiriöt

Keskushermoston kehitykseen liittyviä häiriöitä ovat kommunikaatiohäiriöt, autismin kirjon häiriöt, ADHD ja oppimiskyvyn häiriöt. Nämä ilmenevät yleensä varhaisessa vaiheessa kehitystä ja vaikuttavat opiskelukykyyn, ammatilliseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn, sekä arjessa selviytymiseen itsenäisesti. Kehitysvaikeuksien havaitsemattomuus, yleensä johtaa oireilevan henkilön suuremmalle ponnistelulle, omien erityispiirteidensä vuoksi. Erityispiirteistä aiheutuvat haasteet aiheuttavat ketjureaktioita, esimerkiksi sosiaalisten taitojen hankaluus lisää sosiaalisten tilanteiden painetta, yksinäisyyden tunnetta ja syrjäytymistä. Jos nepsy oireisto huomattaisiin ja tutkittaisiin ajoissa, voitaisiin esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden ahdistusta ennaltaehkäistä, jolloin myös siitä aiheutuva syrjäytyminen voitaisiin estää. (Korkeila & Leppämäki, 2021 s.148; Korkeila ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta "Kehitykselliset oireyhtymät voivat altistaa elämänikäisille haasteille arjen selviytymisessä"; Juva ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta "Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD); Johdanto".)

Neuropsykiatrisia kehityshäiriöitä tulisi tarkastella yksilöllisesti, rinnakkaisina ja eriasteisina häiriöinä, koska aivot koostuvat toiminnallisesta ja rakenteellisesta kokonaisuudesta. Oireet saattava näkyä jo varhaislapsuudessa, ja voivat kestää koko elämän ajan. Eri kehitykselliset häiriöt saattavat esiintyä samanaikaisesti, esimerkiksi Touretten omaavalla, voi olla myös aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Myös

autismiin liittyy keskittymisen vaikeuksia ja toistuvia liikkeitä, mutta harvemmin oireita on niin paljon, että ne täyttäisivät ADHD:n tai Touretten diagnoosikriteerit. Neuropsykiatrisia häiriöitä voitaisiin kuvata kuin tilkkutäkiksi, sillä jokaisella oireet ovat erilaisia ja vaihtelevat myös samalla ihmisellä iän myötä. (Juva ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta “Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD); Johdanto”; Korkeila & Leppämäki, 2021 s.148; Korkeila ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta “Kehitykselliset oireyhtymät voivat altistaa elämänikäisille haasteille arjen selviytymisessä”; Lönnqvist, 2021 s.108.)

Monesti oireileva henkilö sopeutuu omiin erityispiirteisiinsä, sekä tiedostaa omat vahvuutensa, ja rajoituksensa, hän voi elää hyvinkin elämän näistä huolimatta. Kuntoutuksella pystytään joissain häiriöissä helpottamaan oireita ja sopeutumista merkittävästi, näin ollen voidaan vähentää häiriöstä johtuvia haittoja, vaikka häiriöstä onkin mahdotonta parantua. (Juva ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta “Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD); Johdanto”; Korkeila & Leppämäki, 2021 s.148; Korkeila ym., 2021, luku Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), kohta “Kehitykselliset oireyhtymät voivat altistaa elämänikäisille haasteille arjen selviytymisessä”; Lönnqvist, 2021 s.108.)

2.2 Autismikirjon häiriöt

Autismikirjon häiriöt ovat ryhmä kehityksellisiä oireyhtymiä. Autismikirjo on siis hyvin laaja käsite ja jonka oireet voivat näyttäytyä eri henkilöillä, hyvinkin erilaisina. Autismin neurobiologinen etiologia on moninaista, tutkimuksissa on todettu limbisen alueen poikkeavuuksia, mutta se ilmenee aivoissa myös useilla muilla alueilla. Autismin oireet alkavat esiintyä yleensä kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Autismikirjon oireisiin kuuluvat vuorovaikutuksen ja sosiaalisten tilanteiden lukemisen haasteet. Toistuvat, suunnitelmalliset ja kaavamaiset rutiinit, ja rajoittuneet kiinnostuksen kohteet. Toiminnan ohjauksen ongelmat ovat yleisiä ja henkilö voi tarvita ohjausta päivittäisissä toimissaan. Itsekontrollin haasteet, voivat näkyä kognitiivisessa toiminnassa ja keskittymiskyvyn vaikeutena, riippumatta ulkoisista häiriötekijöistä. Muita kognitiivisia toimintojen vaikeuksia voi olla kielellisessä

oppimisessa, muistissa, ongelmanratkaisussa, päättelykyvyssä ja prosessoinnin nopeudessa. Oireina ovat myös haastavuudet ymmärtää, muiden yksilöiden aikomuksia, uskomuksia ja tuntemuksia, joka näkyy sosiaalisten tilanteiden ja vuorovaikutuksen ymmärtämisessä. Henkilöllä on myös itsellään haasteita tuoda itseään ilmi puheen, ilmeiden ja eleiden avulla. Lisäksi voi esiintyä hankaluuksia, itsekontrollin ja temperamentin hallitsemisessa, aistiyliherkkyyksiä tai toistuvia kaavamaisia liikkeitä. (Korkeila & Leppämäki, 2021, s. 164-171; Moilanen & Rintahaka, 2016, Autismikirjon häiriöt lapsilla ja nuorilla, "Autismikirjon etiologia"; Sourander, & Aronen, 2021, luku neuropsykiatriset häiriöt, kohta "Autismikirjon häiriöt".)

Monesti haasteena painottuvat sosiaalisten taitojen vaikeudet. Autismikirjoon kuuluvan henkilön, sosiaalinen vuorovaikutus voi näyttäytyä, muiden mielestä poikkeavalta ja yllättävältä. Kirjoon kuuluvan on vaikeaa lukea tilanteita, eikä tunteiden vastavuoroisuus tule luonnostaan. Tämän takia sosiaalisissa tilanteissa väärinymmärryksiä voi esiintyä paljon, jolloin autismin omaavalle henkilölle voi jäädä tunne, ettei häntä ymmärretä oikein. Jos sosiaalisten tilanteiden tulkinnassa tapahtuu paljon virheitä, voi ristiriitoja ja väärinkäsityksiä olla melkein mahdotonta välttää. Kuitenkin autismikirjon ollessa laaja, oireiden painottuminen voi vaihdella. Esimerkiksi PDA-autismissa sosiaalinen vuorovaikutus näyttäytyy parempana, ja oireista painottuvat voimakas vaatimusten vältteleminen, vahva kontrollin hakeminen ja taipumus omaksua näyteltyjä rooleja. (Korkeila & Leppämäki, 2021, s. 164-171; Autismikirjon häiriö: Käypä hoito- työryhmä, 2023; Moilanen & Rintahaka, 2016, Autismikirjon häiriöt lapsilla ja nuorilla, "Autismikirjon etiologia"; Sourander, & Aronen, 2021, luku neuropsykiatriset häiriöt, kohta "Autismikirjon häiriöt".)

2.3 Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt eli ADHD ja ADD

ADHD ja ADD ovat keskushermoston kehityksellisiä häiriöitä, joissa oireet näkyvät yleensä lapsuudesta alkaen. Häiriöiden yliaktiivisuuden ja tarkkaavuuden haasteet johtuvat, aivojen näitä osa-alueita säätelevien hermoverkkojen, erilaisesta kehityksestä.

Tyypillisinä oireina ADHD:ssa pidetään yliaktiivisuutta, impulsiivisuutta ja tarkkaamattomuutta. Lapsuudessa ADHD voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että lapsi ei pysty keskittymään leikkeihin ikätasonsa mukaisesti, jolloin leikki vaihtuu usein. Yleensä pienillä lapsilla oireilu on enemmän yliaktiivisuuteen ja levottomuuteen liittyvää. Kouluikäisellä taas vaikeus keskittyä, tulee paremmin esille, koska lapselta odotetaan pitkäjänteisempää keskittymistä ja työskentelyä. ADHD:sta johtuvia oireita voivat olla myös käytösoireet, kuten ärtyisyys, karkailu ja ongelmat kaverisuhteissa. Yliaktiivisuus on helpoiten tunnistettavissa, se voi näkyä paikallaan olemisen vaikeutena ja fyysisenä rauhattomuutena, tavaroiden jatkuvana koskettelemisena, jatkuvana liikehdintänä, kiipeilemisena ja juoksemisena, myös sopimattomissa paikoissa. ADHD-oireet voivat koulussa esiintyä keskittymisen vaikeutena tunneilla, häiritsevästä käyttäytymisestä tai häiriö herkkyytenä. ADHD:n kanssa myös oppimisvaikeuksien yhteisesiintyminen on hyvin tyypillistä. On muistettava, että yliaktiivinenkin lapsi, voi välillä olla myös rauhallinen. Lapsi voi jopa uppoutua niihin asioihin, joista on oikeasti kiinnostunut. (Bergen & Hämäläinen, 2018, luku Mitä on ADHD?, kohta ”Ovatko ADHD ja ADD eri häiriöitä?”; ADHD:n oireet lapsilla: Käypähoito, 2017; Haapasalo-Pesu, 2018; Nukari, 2021, Kapea-alaiset kehitykselliset oppimisvaikeudet: johdanto; Sourander & Aronen, 2021, luku Lastenpsykiatriset häiriöt, kohta ”Lapsuusiän tarkkaavuus ja yliaktiivisuushäiriö”).

ADHD:n yhtenä muotona pidetään ADD:ta. ADD ilmenee tarkkaamattomuuden säätelyn ja toiminnanohjauksen vaikeutena. Toisin kuin ADHD:ssa, ADD:ssa ei esiinny huomattavaa ylivilkkausta. Esimerkkinä lapsi voi unohdella asioita tai ajatus voi harhailla helposti, jonka takia toimintojen toteutumisjärjestys voi olla ulkopuolisen näkökulmasta epälooginen. (Haapasalo-Pesu, 2018; Sourander & Aronen, 2021, luku Lastenpsykiatriset häiriöt, kohta ”Lapsuusiän tarkkaavuus ja yliaktiivisuushäiriö”; Bergen & Hämäläinen, 2018, luku Mitä on ADHD?, kohta ”Ovatko ADHD ja ADD eri häiriöitä?”.)

2.4 Touretten oireyhtymä

Tourette on neuropsykiatrinen oireyhtymä, joka alkaa lapsuus- nuoruusiässä. Tourettessa ilmenee tahdosta riippumattomia toistuvia liikkeitä, eli tic-oireita. Tic-

oireita voivat olla erilaiset liikkeet, äänet, sanat tai lauseet. Yleisin tic-oire on äkillinen, toistuva, nopea, tahaton ja epäsäännöllinen äännähdys tai lihasliike. Oire saattaa olla yksittäinen, kuten silmien räpäyttäminen, mutta pääsääntöisesti nämä oireet esiintyvät ryppäinä. Yleensä tic-oireista ei aiheudu haittaa, kuitenkin toisilla voi esiintyä myös tahatonta itsensä satuttamista, kuten kaatumista, itsensä lyömistä tai kuumaan hellanlevyyn koskemista. Oireet voivat heikentää toimintakykyä hetkellisesti. (Korkeila & Leppämäki, 2021, s.191-194; Åberg, 2021.)

Touretten-oireyhtymän ensimmäiset oireet esiintyvät yleisemmin 5–6 vuoden iässä. Ensimmäisinä oireina alkavat, yleensä motoriset oireet ja siitä noin kaksi vuotta myöhemmin vokaaliset tic-oireet. Yleensä tic-oireet ovat huipussaan 10–12 vuoden iässä ja usein oireet lievittyvät 18- ikävuoteen mennessä. Varsinkin lapsuudessa oireet voivat aiheuttaa suurta häpeää ja torjutuksi tulemisen pelkoa. Tällöin henkilö saattaa yrittää pidätellä oireitaan ja kun hän palaa turvalliseen tilanteeseen, oireet monesti purkautuvat voimakkaina. (Korkeila & Leppämäki, 2021, s.191-194; Åberg, 2021.)

2.5 Visuaaliset apukeinot

Visuaaliset apukeinot ovat keinoja, joita voidaan käyttää kommunikoinnin, ohjaamisen ja oppimisen apuna. Varsinkin neuropsykiatriset lapset hyötyvät visuaalisista apukeinoista. Visuaaliset apukeinot vähentävät erilaisista tilanteista aiheutuvaa stressiä, turhautumista ja ärtymystä, tuomalla keinon, jolla selvittää tilanteesta itsenäisesti. Jos lapsella on vaikeuksia ohjeiden ymmärtämisessä, voidaan visuaalisilla apukeinoilla selventää annettavia ohjeistuksia. (Autism toolbox, 2019.)

Visuaalisia apukeinoja voidaan käyttää monipuolisesti ja niitä voidaan hyödyntää jokaisella yksilöllisesti. Visuaalisina apukeinoina voidaan käyttää viittomia, kuvia, symboleita, piirustuksia, esineitä, sanoja, videoita tai värejä. Visuaalisilla apukeinoilla voidaan helpottaa nepsy- lapsen arjen haastavia tilanteita, kuten siirtymiä, ruokailuja ja pukeutumistilanteita. (National Autistic Society, 2020; Tampereen kaupunki, 2022.)

Toimintakykyä pystytään tukemaan muokkaamalla ympäristöä, hyvinvoinnista huolehtimalla, ohjaamalla lasta ja sujuvoittamalla arkea. Näiden tavoitteena on edistää

vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta, vähentää kieltämisen tarvetta, tukea lapsen onnistumista, lisätä mukavia yhdessä-olon hetkiä ja myönteisiä tunteita.

(Puustjärvi, 2016; Tampereen kaupunki, 2022.)

Lapsen hyvinvointia tulisi tukea päivittäin huolehtimalla, riittävän unen, sekä monipuolisen liikunnan ja ravitsemuksen saannista. Lisäksi on huomioitava, että lapsella on riittävästi aikaa leikeille, läksyille, vapaa-ajalle ja kaverisuhteille. On myös hyvä rajata ruutuaikaa, sekä huomioida ikä- ja kehitystaso pelien ja ohjelmien suhteen.

(Puustjärvi, 2016; Tampereen kaupunki, 2022.)

Arjen rutiineja pystytään sujuvoittamaan toimivalla päivärutimilla, johon kuuluu vähintään aamu- ja iltarutiinit, kuten peseytymiset ja syömiset, sekä säännöllinen ruokailurytmi, kotiintulo- ja nukkumaanmenoajat, sekä läksyjen tekohetki. Toiminnanohjauksen tukena, sekä toimintojen järjestyksen apuna voi hyödyntää muistilistoja tai kuvasarjoja. Seuraavan päivän asiat voi valmistella edellisenä iltana lapsen kanssa, kuten laittaa vaatteet valmiiksi pukeutumisjärjestykseen ja pakata koululaukun etukäteen. Perheenjäsenten kanssa on hyvä sopia selkeät yhteiset säännöt. Tulevia tapahtumia voidaan ennakoida kertomalla lapselle, mitä on tapahtumassa ja miten vanhempi toivoisi lapsen toimivan. Apuna voidaan myös hyödyntää kuvasarjaa, lukujärjestystä tai kalenteria. Lapselle olisi myös hyvä opettaa haluttuja toimintatapoja. Voidaan myös luoda vaihtoehtoisia toimintamalleja, varautuen ongelmatilanteisiin ja turhien riskitilanteiden välttämiseksi kannattaa toiminta suunnitella niin, ettei näitä syntyisi. (Puustjärvi, 2016; Tampereen kaupunki, 2022.)

Ympäristöä muokkaamalla voidaan helpottaa lapsen toimintakykyä, eli esimerkiksi ympäristöstä, jossa lapsi tekee läksyjä, tulisi poistaa ylimääräiset ärsykkeet. Tilan rauhoittaminen ja keskittymistä vaativien tehtävien ajankohtaa, tulisi miettiä lapsen jaksamisen ja vireystilan mukaan. Lapsen keskittymistä tukevien asioiden lisäämisellä, kuten musiikilla, piirtämisellä tai lapselle mieluisalla paikalla, voidaan edistää toimintakyvylle haastavia tilanteita. Toiminnanohjauksen apuna voidaan hyödyntää kirjoitettuja tai kuvallisia toimintaohjeita, kalenteria tai päiväohjelmaa, ja ajankulun hahmottamiseen Time Timeria tai ajan näyttävää sovellusta. (Puustjärvi, 2016; Tampereen kaupunki, 2022.)

Käyttäytymisen ohjauksessa tärkeää on määritellä ja ohjeistaa selkeästi, haluttu käyttäytyminen, esimerkiksi kuvallisesti, suullisesti tai kirjallisesti. On myös hyvä muistaa, että erilaiset ohjauskeinot vaativat harjoittelua, ja palkitseminen myönteisellä huomiolla yrittämisestä, sekä onnistumisesta auttavat jatkamaan harjoittelua. Onnistumisten huomaaminen on tärkeää, ja niihin tulisi heti antaa palautetta, epäolennaista on keskittyä epäonnistumisiin. Epäonnistumisissa kannattaa huomioida seuraavaa kertaa varten, riittävän ohjauksen antaminen ja kiittäminen yrittämisestä. Kun ohjataan lapsen käyttäytymistä, on hänelle kerrottava ensin, mitä seuraavaksi tapahtuu ja miten aikuinen toivoisi lapsen käyttäytyvän, toimivan tai tekevän. Aikuisen tulisi olla konkreettinen, antaa yksi ohjeistus kerrallaan ja välttää älä-sanon käyttöä, kuten älä hypi vaan istu aloillasi. Ohjauksessa tulisi välttää kysymyksiä ja käyttää suoria ohjeita, kuten pese hampaat. Arjenhallinnan taitoja lapselle voi opettaa, jakamalla halutun toiminnon pienempiin osatehtäviin, esimerkiksi järjestämällä tavarat paikoilleen tai suunnittelemalla työjärjestyksen. Lapselle olisi hyvä antaa aikaa valmistautua ja kertoa milloin haluttu toiminto tapahtuu, kuten 10 minuutin päästä menemme kauppaan. Tässä voidaan hyödyntää Time Timeria, tiimalasia, tai muita ajanotto välineitä. (Huttunen & Socada, 2019; Puustjärvi, 2016; Tampereen kaupunki, 2022.)

Strukturointi eli toimintojen, ajan ja ympäristön jäsentäminen, voidaan toteuttaa kirjoitetun tekstin, esineiden, piirtämisen, kuvien tai teknologian avulla. Päivään sisältyvistä tilanteista pystytään tekemään ennustettavia, käyttäen visuaalisia apukeinoja, kuten päiväohjelmaa. Myös fyysistä toimintaympäristöä voidaan muokata selkeämmäksi, esimerkiksi laittamalla kuvia huoneiden ja kaappien oviin, sekä laatikoihin, jolloin lapsi näkee, mitä mikäkin paikka sisältää. Kuvallisia tai sanallisia ohjeistuksia antaessa on hyvä ottaa huomioon lapsen kehitystaso. Päiväjärjestyksen toteutuksessa voidaan hyödyntää kirjoittamista, esineitä tai kuvia. Päiväjärjestys voi lapsen tarpeiden mukaan sisältää, yhden ajankohdan päivästä, kokonaisen päivän tai viikon. Yksittäisten tilanteiden jäsennyksessä tavoitteena on, että lapsi ymmärtäisi, mitä hänen tulisi seuraavaksi tehdä, kauanko kyseinen toiminto kestää, kuinka hän pystyy seuraamaan toiminnon etenemistä, koska toiminto on valmis ja mikä toiminto tulee tehdä seuraavaksi. Tästä esimerkkinä päivittäisten toimintojen jäsentäminen, kuten hampaiden pesemiseen liittyvien toimintojen pilkkominen. Strukturointia hyödyntämällä pystytään ennakoimaan muutostilanteita ja lisäämään turvallisuuden

tunnetta, tällöin lapsi tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. Myös siirtymätilanteet onnistuvat paremmin ja haastava käyttäytyminen voi helpottua. Strukturointi lisää myös lapsen itsenäistä toimintakykyä, jolloin ohjauksen tarve voi vähentyä. (Tampereen kaupunki, 2022; Lepistö-Paisley, 2023.)

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Aikaisempia tutkimuksia visuaalisten apuvälineiden käyttämisestä ja hyödystä löytyy paljon. Kuitenkin nykyaikaista tutkimusnäyttöä löytyy suppeasti. Tutkimuksissa käsitellään neuropsykiatrisen lapsen kohtaamista, kokemuksia kommunikaativälineiden käytöstä ja niiden tuomasta hyödystä. Tutkimuksissa tietoa on kerätty kyselyiden ja haastattelujen avulla.

3.1 Kokemukset visuaalisten apuvälineiden käytöstä

Aavikko ym., (2022, s.24, 105). tekivät loppuraportin LaTVa- hankkeesta. LaTVa-hanke oli Pohjois- Karjalan maakuntaliiton, Euroopan aluekehitysrahaston avulla rahoittama ”Kestävää kasvua ja työtä”- ohjelman pilottihanke. Hankkeen tarkoituksena oli luoda uusi toimintaympäristö- malli, jolla voitiin kehittää varhaiskasvatuksessa työskentelevien henkilöiden toimintaympäristöjä. Mallin avulla teknologiaa pystyttiin hyödyntämään ja kehittämään varhaiskasvatukseen sopivaksi. Hankkeen toiminnasta vastasi Itä-Suomen yliopisto, Kiteen kaupungin sivistystoimi ja Siun Sote. Toiminnassa oli myös mukana Siilipiilon päiväkotit ja FunctionApp Oy.

Hankkeessa muodostettiin eri aiheisia työpajoja, joidenka tarkoituksena oli tunnistaa lasten yksilölliset tuentarpeet ja tukea lasta, hänen tarpeitaan vastaavilla tavoilla. Hankkeen pilotissa korostui yleisen tuen merkitys. Kun kaikkia lapsia tuettiin tasapuolisesti, lapset pystyivät osoittamaan osaavansa yllättäviäkin taitoja. Tuen antaminen kaikille, helpotti tuentarpeiden tunnistamista. Ohjaajan selkeä ohjaustapa ja päivien selvät struktuurit, vähensivät lasten haastavaa käyttäytymistä. Kuvallisen tuen huomattiin parantavan lasten keskittymistä, tuomalla selkeyttä ohjeistuksiin. Kuvat

tukivat lapsen toiminnanohjaus taitoja, jolloin myös käyttäytymisen säätely parani. Hankkeessa kuvia käytettiin myös helpottamaan, tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutusta, muiden lasten kanssa. Kuvilla lapset pystyivät ilmaisemaan itseään paremmin kuin puheella. Tällöin kommunikaatiotilanteesta jäi lapsille positiivisempi mielikuva, kuin jos tilanteessa ei olisi ollut kuvia apuna. Yksilöllisten tuentarpeiden tunnistamisella, huomioimisella ja oikeanlaisella tukemisella voitaisiin siis ennaltaehkäistä lasten haastavaa käyttäytymistä. (Aavikko ym., 2022.)

Heleniuksen ja Karilaisen (2015, s. 6, 40-41) opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa puhetta korvaavien ja tukevien kommunikaatiomenetelmien eli, AAC-menetelmien hyödyntämistä, Porin alueen päiväkotien integroiduissa erityisryhmissä. Työssä selvitettiin myös henkilökunnan kouluttautumisen tason AAC-menetelmiin liittyen. He myös selvittivät millaisia AAC-menetelmiä henkilökunta käyttää, sekä. Opinnäytetyössä selvitettiin myös minkälaisia kokemuksia ja millainen merkitys AAC-menetelmillä on henkilökunnalla. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaiset lapset voisivat AAC-menetelmistä hyötyä. Tutkimus toteutettiin määrällisenä ja laadullisena kyselynä.

Tutkimuksen tuloksina oli, että päiväkodeissa käytetään päivittäin puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiomenetelmiä. Menetelmiä käytetään kaikenlaisissa tilanteissa ja monet vastaajista käyttivät AAC-menetelmiä lapsilla, joilla oli haasteita keskittymisessä, toiminnan säätelyssä, tarkkaavaisuudessa, autismikirjo, psyykkisiä ja neurologisia ongelmia, kehitysvamma, kehitysviivästymä tai kielellisiä vaikeuksia. Vastaajista muutamat käyttivät AAC-menetelmiä kommunikaation tukena lasten kanssa, joilla oli tunne-elämän vaikeuksia. Vastauksissa ilmeni, että näitä menetelmiä voidaan hyödyntää myös kuulovammaisilla, vieraskielisillä tai lapsilla, jotka tarvitsevat erityistä tukea.

Yleisimpiä käytössä olleita AAC- menetelmiä, olivat erilaiset kuvat, tukiviittomat ja PCS eli Picture Communication Symbols- kuvat. Henkilökunnan mielestä AAC-menetelmät ovat hyvin merkittäviä lapsen kommunikoinnin, oppimisen, sekä arjen hallinnan helpottamisessa. Menetelmät tekevät myös siirtymätilanteista helpompia ja jäsentävät päivää, jolloin lapsi tiedostaa, koska toiminta alkaa ja loppuu. Vastaajien mukaan on tärkeää, että lapsi oppii päivärytmin hahmottamisen AAC-menetelmillä.

Lapsen kehitystä pystytään tukemaan eri tavoin AAC-menetelmien avulla. Vastauksissa ilmeni, että lapsen itsetunto ja sosiaalinen kehitys voi parantua menetelmien avulla. Menetelmät voivat tuoda turvallisuudentunnetta ja niiden avulla voidaan vaikuttaa lasten hermostuneisuuteen ja levottomuuteen positiivisesti. AAC-menetelmien käyttäminen kehittää, sekä helpottaa lapsen puheen tuottamista, varsinkin niillä lapsilla, joilla on puheen tuottamisen ja ymmärtämisen haasteita. Vastaajat kokivat silti koko ryhmän hyötynneen AAC-menetelmistä. Vastaajat toivat esille, että AAC-menetelmät mahdollistavat lapsille keinoja ymmärretyksi tulemiseen ja tarpeiden ilmaisemiseen. Varsinkin tukiviittomien ja kuvien käytön tärkeyttä painotettiin. Konkreettisesti näitä voi käyttää tavaroiden löytämisessä, pukeutumistilanteissa, muistin tukena, ohjeistuksissa, sekä ympäristön ja vaikeiden käsitteiden hahmottamisessa. Vastauksissa tuli myös esiin AAC-menetelmien korvaamattomuus. (Helenius ja Karilainen, 2015, s.44,55-57.)

Kivilahden (2019, s. 26-28) opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää ja tuoda esiin, kommunikoinnin apuvälineiden ja kommunikointimenetelmien käyttäjien kokemuksia, saadusta tuesta ja menetelmien käytöstä aiheutuneista ongelmista. Samalla pystyttiin arvioimaan, miten palvelut toimivat. Tavoite oli jakaa kokemuksia, menetelmien käyttöön liittyvästä ohjauksesta ja opetuksesta. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Satakunnan Ammattikorkeakoulun kanssa. Tutkimusaineisto kerättiin tutkimuskyselyn avulla.

Kommunikoinnin tukena ylivoimaisesti eniten käytössä olivat kuvat ja viittomat. Vastaajien mielestä oikean kommunikoinnin apuvälineiden etsiminen ja siihen avun saaminen esimerkiksi Tikoteekista oli hidasta ja turhauttavaa. Tutkimuksen johtopäätöksissä tulee ilmi, että vastaajien mielestä terveydenhuollon henkilökunnalla tulisi olla tarvittavasti tietoa, ohjaamaan perhettä selviytymään arjesta kommunikaatiohaasteiden kanssa ja niihin liittyvistä saatavilla olevista palveluista. He myös toivoisivat lisää ohjausta kommunikoinnin apuvälineiden hakemisessa ja saamisessa. (Kivilahti, 2019, s.42-44.)

3.2 Tällä hetkellä käytössä olevat visuaaliset apukeinot

Dennen, Hastingsin ja Hughesin (2018, s.105-106) tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, aikaisemmin ja sillä hetkellä eniten käytössä olleita ohjausmenetelmiä, joita autismikirjoon kuuluvien vanhemmat käyttivät ohjauksessa apuna ja joita lapset itse tykkäsivät käyttää. Aikaisemmat aiheeseen liittyvät tutkimukset olivat vuosilta 2006 ja 2007, jonka takia tutkimuksen tavoitteena oli tutkia miten paljon apukeinojen käyttö, on muuttunut vuosien saatossa, samalla kirien aikaisemmin käytössä olleiden ohjausmenetelmien, ja nykyisten ohjausmenetelmien väliin muodostunutta tiedollista aukkoa. Tutkimus toteutettiin internet-kyselynä, johon vastanneista 160 otettiin mukaan tutkimukseen. Tutkimus sijoittui Iso- Britanniaan.

Tutkimuksessa visuaaliset aikataulut, kuten lukujärjestykset ja päiväohjelmat, olivat yleisimmin käytössä sekä lasten kotona että kouluissa. Tutkimuksen tekohetkellä, kouluissa lapsille tarjottiin rutiininomaisesti visuaalisia aikatauluja ja ehdotettiin tarvittaessa puheterapiaa. Kuitenkin puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien, kuten Picture Exchange communication system (PECS) ja Augmentative and Alternative Communication (AAC), käyttäminen on vähentynyt kouluissa, sekä perheiden kotona. Tutkimuksissa ei selviä mikä menetelmien käytön vähenemisen syynä on ollut, yleensä kuitenkin puhetta tukevia menetelmiä hyödynnetään puheterapiassa, jota kouluissa lapsille tarjottiin. (Denne ym., 2018, s.110-111.)

Donaton, ym., (2014, s.115) tutkimuksen tarkoitus oli tutkia, visuaalisten apukeinojen käytännöllisyyttä autismikirjoon kuuluvien lasten kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää opettajien, vanhempien ja terveydenhuollon ammattilaisten syitä käyttää, tai olla käyttämättä visuaalisia apukeinoja. Tutkimus toteutettiin ryhmähaastatteluina.

Tutkimuksessa selvisi, että visuaalisina apukeinoina lapset käyttivät valokuvia, PECS-kuvia, esineitä, eleitä ja erilaisia kuvakommunikointi- sovelluksia. Visuaalisten apukeinojen käyttöä puolsi, niiden positiiviset vaikutukset lapsiin. Positiiviset vaikutukset näkyivät lasten puheen kehityksessä, kommunikoinnissa, oppimisessa ja käyttäytymisessä. Apukeinojen avulla, sanojen käyttämiseen liittyvä paine oli vähentynyt. Rajojen ja ohjauksen avulla visuaalisilla apukeinoilla pystytään helpottamaan lapsen ymmärtämistä ja itsensä ilmaisua. Visuaaliset apuvälineet

todettiin myös autismikirjo lapsille innostaviksi, jolloin heidän keskittymisensä parantui. Lasten vanhemmat toivat kuitenkin ilmi, että lapset osoittavat enemmän kiinnostusta digitaalisessa muodossa oleviin apukeinoihin, kuin ei digitaalisessa muodossa oleviin. Isoimmiksi syiksi visuaalisten apukeinojen vähäiselle käytölle, olivat niihin kuluva suuri ajankäyttö, käyttöön liittyvän tiedon vähäisyys, apukeinojen hyödyntämisen säännöllisyyden haasteet ja niiden käyttämiseen liittyvät rahalliset rajoitteet. (Donato ym., 2014, s.117-118, 123.)

3.3 Neuropsykiatrisen lapsen kohtaaminen

Hakala (2016, s.26-27) kuvailee tutkimuksessaan avustajien ja opettajien kokemista valmiuksista ja tietämyksestä lapsen kohtaamisessa ja tukemisessa koulu arjessa, kun lapsi oireilee neuropsykiatrisesti. Tutkimus tehtiin osana Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin hanketta, jonka tavoitteena oli palveluverkon kehittäminen lapsille, jotka oireilevat neuropsykiatrisesti tämän sairaanhoitopiirin alueella. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiriin kuuluvien alakoululaisten luokissa työskentelevien avustajien ja opettajien tietoa ja taitoja, sekä millaisia kokemuksia heillä on tukea ja kohdata neuropsykiatrisesti oireilevia lapsia työssään.

Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella ja otoksena heillä oli 66 vastaajaa. 45,4% vastaajaa koki, ettei neuropsykiatrisen lapsen kohtaamisen ole osaamista koulutuksen tai muilla tavoin tullutta osaamista. Kuntoutuskeinoja vastaajista 67,7% kokivat käyttävänsä. Näistä eniten oli käytetty positiivisen palautteen antamista, sopivan istumapaikan järjestämistä, luokassa olevat rutiinit ja lapsen yksilöllinen huomioiminen. Riittämätöntä kokemusta neuropsykiatrisen lapsen kohtaamiseen koki vastaajista 42,2%. (Hakala, 2016, s.38-41.)

Kuutin, ym., (2021) tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä uutta tietoa, suomalaisissa esikouluissa käyvien, erityistä tukea tarvitsevien lasten jokapäiväisistä aktiviteeteista ja sosiaalisista suhteista. Tutkimukseen mukaan otetut lapset valikoitiin satunnaisesti. Tutkimukseen valikoitui lapsia, joilla oli itsesäätelykyvyn haasteita, kielellisiä ongelmia, vaikea vammaisuus tai erityisen tuen tarvetta. Tutkimuksessa käytettiin 1623 lapsen Progressive palautteiden havainnointeja, jotka tehtiin

varhaiskasvatuskeskuksissa Itä- ja Etelä-Suomessa. Tutkimuksessa käytettiin vertailevaa tutkimusta ja tutkimustuloksia varhaisoidossa peilattiin oppimisympäristön kehittämiseen. Otoksena oli 13 kaupunkia, joista suurin osa oli Etelä-Suomessa. Havainnointiin päätyi 108 varhaiskasvatuksen yksikköä. (Kuutti, ym., 2021, 11).

Suomalaisissa esikouluissa olevilla lapsilla, yleisimmäksi haasteeksi nousi itsesääätelykyvyn ongelmat. Kaikissa lapsiryhmissä nousi esiin, tarve lisätä lasten osallistumista ja sitoutumista esikoulun aktiviteetteihin. Lasten aktiviteetteihin sitoutumista voitaisiin lisätä sanallisella ja sanattomalla viestinnällä. (Kuutti ym., 2021, 11).

3.4 Piirtäminen kommunikoinnin tukena

Itäinen (2022, s.2, 4, 6.) teki opinnäytetyön, jonka tarkoituksena oli ottaa selvää, miten erilaiset piirrosmenetelmät toimivat vuorovaikutuksen tukena, millaisissa tilanteissa niiden käytöstä on hyötyä, sekä miksi näitä käytetään kommunikaation tukena. Tarkoituksena oli myös nostaa piirrosmenetelmiä enemmän näkyviin. Tavoitteena oli selvittää, mitä mieltä ammattilaiset ovat piirrosmenetelmien käyttämisestä työssään, sekä millaisia haasteita ja hyötyjä, he kokevat menetelmissä olevan. Tutkimus tehtiin haastattelemalla tulkkia ja puheterapeuttia, joka toimii piirrosmenetelmien kouluttajana.

Tuloksissa vastaajat kokivat hyödylliseksi käyttää piirrosmenetelmiä, niiden asiakkaiden kanssa, joille puheella itsensä ja tarpeidensa ilmaiseminen on haastavaa. Piirtäminen voi aluksi tuntua asiakkaalle jännittävältä, mutta myöhemmin he kokivat sen olleen kätevää tapa kommunikoida. Piirrosmenetelminä käytössä olivat nopea piirrosviestintä, puheen rytmisessä piirtäminen, sekä piirrä ja arvaa kysely. Piirrosmenetelmät sopivat monenlaisille asiakkaille ja niitä voidaan käyttää lisänä, vaikka asiakkaalla olisi jo jokin muu kommunikaatio menetelmä käytössään. Piirrosmenetelmien käyttö ainoana kommunikaatiomenetelmänä, voisi olla haastavaa. (Itäinen, 2022, s.29-31.)

Wright, ym. (2019), tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia autismikirjo lapsen, kuvaavan puheen monimuotoisuutta ja ekspressiivisyyttä, kun apuna käytetään piirroksia. Samalla haluttiin verrata autismikirjolla olevan ja ei autismikirjolla olevan lapsen kielellisten taitojen eroavaisuuksia. Tavoitteena oli selvittää, voisiko piirtäminen auttaa lasta kertomaan asioistaan ja tuomaan mielipidettään ilmi. Tutkimuksessa mukana oli 31 lasta, joista osa kuului autismikirjoon. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset saivat 10 aihetta, joista heidän täytyi piirtää esittävä kuva. Sen heidän täytyi tarkentaa kuviensa tarkoitusta sanallisesti.

Tuloksena selvisi, että autismikirjolapsi pystyy kertomaan piirtämästään kuvasta yhtä hyvin, kuin ei autismikirjolla oleva lapsi. Piirroksia voitaisiin käyttää lasten kanssa keskustellessa, myös vaikeimmista aiheista, kuten mielenterveydestä. Koska piirtämisellä voidaan auttaa lasta ymmärtämään ja hahmottamaan, myös haastavia ja monimutkaisia aiheita. Tutkimustilanteessa lapsi piirsi tutkijalle, joten tilanteessa ei syntynyt ryhmäpainetta. Mahdollisesti sosiaalisen tilanteen vaikeutuminen, muiden henkilöiden läsnäololla, voisi vaikuttaa siihen, kuinka hyvin autismikirjolla oleva lapsi pystyisi kertomaan piirroksistaan. Siksi tutkimuksen tutkijat suosittelevat, että tutkimus toteutettaisiin myöhemmin myös ryhmäolosuhteissa, mutta painottavat että piirtämisellä pystytään helpottamaan kuvaavan puheen tuottamista. (Wright, ym., 2019.)

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA SUUNNITELMA

Työmme tarkoituksena oli laatia opas, jonka avulla vanhemmat voivat hyödyntää erilaisia neuropsykiatrisia oireita omaavan lasten kanssa käytettäviä, visuaalisia apukeinoja arjen tilanteissa. Tavoitteina oli helpottaa kommunikointia ja ennaltaehkäistä väärin ymmärretyksi tulemisen tunnetta, sekä siitä aiheutuvia haastavia tilanteita vanhemman ja neuropsykiatrisia oireita omaavan lapsen välillä. Opas antaa perheille erilaisia visuaalisia ohjauskeinoja arkeen. Nämä tavoitteet saavutimme tekemällä oppaan, jonka avulla vanhemmat löytävät erilaisia vaihtoehtoja, visuaalisten apukeinojen käyttämiseen arjessa.

4.1 Työelämätaahon kuvaus

Teimme opinnäytetyön ja sen tuotoksen yhteistyössä Tampereen yliopistollisen sairaalan lasten neuropsykiatrisen yksikön kanssa. Yksikössä tutkitaan ja hoidetaan lapsia, joilla on esimerkiksi hankalia tunne- ja käytösoireita, joiden taustalla on jokin neuropsykiatrisen häiriö. Haasteita lapsella voi esiintyä esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden ymmärtämisessä, sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä tai luomisessa, sekä mahdollisesti impulsiivista tai arvaamatonta käytöstä. Näiden oireiden seurauksena koulunkäynti voi hankaloitua tai, jopa keskeytyä. Polikliiniset tutkimusjaksot kestävät yksikössä yleensä noin 6–8 kuukautta, joihin sisältyy lapsen tarpeiden mukaan kehityshaastattelu, yksilötutkimus, sekä verkosto- ja perhetapaamisia. Jaksolla lapsen tarpeen mukaan suunnitellaan myös kuntoutus ja hoito. Tutkimusjakson jälkeinen psyykkisen voimien seuranta ja hoito, on mahdollista toteuttaa oman kunnan kouluterveydenhuollossa tai perheneuvolassa. Mikäli lapsen oireet ovat haastavia, jäävät he silloin hoitoon lasten neuropsykiatriselle osastolle. Päiväosastolla jaksot kestävät noin 6–8 viikkoa, ja arkipäivinä sieltä käydään sairaalakoulua. (Tampereen yliopistollinen sairaala, 2022, lasten neuropsykiatrisen yksikkö.)

5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Aiheen valinta ja toimeksianto

Aihe valittiin ja varattiin helmikuussa 2022 Tampereen yliopistollisen sairaalan opinnäytetyö valikoimasta. Aihe valittiin, sillä se kiinnosti kaikkia opinnäytetyön tekijöitä, ja ajattelimme aiheen auttavana myös tulevaisuuden työelämässä. Tekijät tiesivät aiheesta myös jo ennestään työelämän kautta, joten aiheeseen oli kiinnostavaa etsiä lisätietoa.

Toimeksiantona oli tehdä visuaalisia apukeinoja sisältävä opas vanhemmille. Oppaan apukeinojen oli tarkoitus olla yksinkertaisia, helposti saatavilla olevia sekä, sellaisia, jotka eivät vaadi koulutusta niiden käytön aloittamiseksi.

5.2 Opinnäytetyöhön kuuluvat tehtävät ja rajaus

Tämä on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa tuotettiin opas. Opas on suunnattu neuropsykiatrisia oireita omaavien lasten vanhemmille, mutta oppaasta voivat hyötyä myös neurotyypillisten lasten vanhemmat, sekä muut aiheesta kiinnostuneet. Opasta toivottiin Tampereen yliopistollisen sairaalan lasten neuropsykiatrisesta yksiköstä, jotta sen hoitajat voisivat antaa vanhemmille helppoja ohjeita sisältävän oppaan kotiin mukaan. Työelämän tarve oppaalle lähti siitä, että heillä oli käytössään jo opas, mutta he halusivat tuoreemman ja juuri visuaalisiin apukeinoihin painottuvan oppaan. Aihetta on rajattu sen mukaan, mikä oppaassa on oleellisinta, sekä työelämän toiveiden mukaan. Työelämästä toiveena oli, että opas sisältäisi ohjeita siihen, miten visuaalisia apukeinoja voidaan hyödyntää helpottamaan arjen haasteellisia tilanteita, kuten siirtymiä.

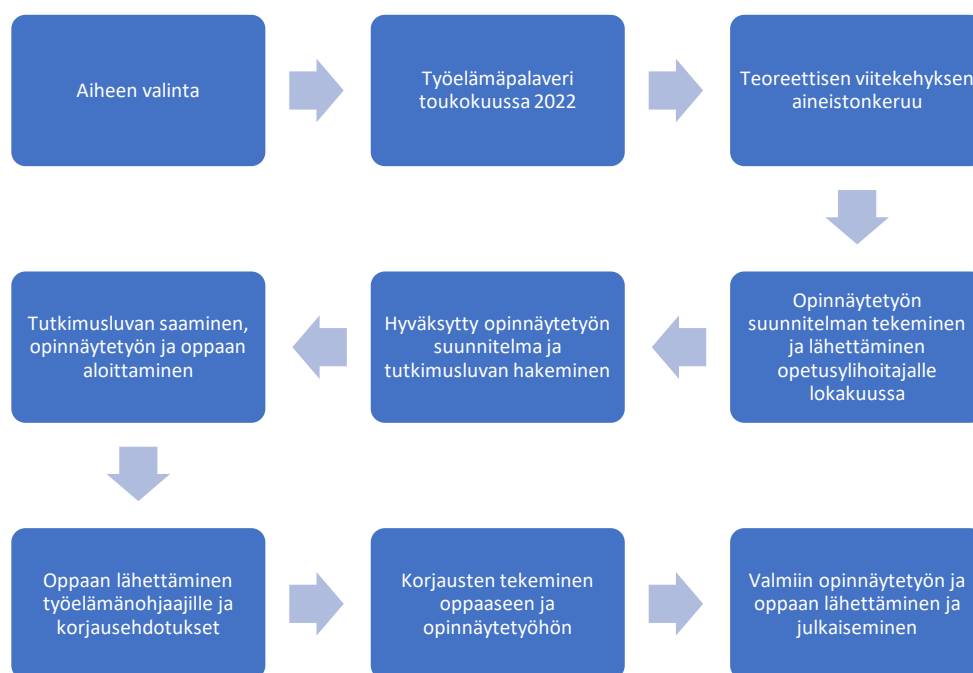
Pidimme toukokuussa 2022 työelämäpalaverin opinnäytetyön tilaajaan kanssa, jossa saimme rajaustoiveita opinnäytetyöhön liittyen. Työelämän toiveiden avulla, päädyimme rajaamaan neuropsykiatriset häiriöt, kehityksellisiin neuropsykiatrisiin häiriöihin, joista rajattiin pois älyllisen kehityksen häiriöt ja kommunikaatiohäiriöt. Tämä siksi että kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt ovat lapsilla yleisimpiä. Visuaalisia apukeinoja rajasimme siten, että niiden tulee soveltua käytettäväksi 6–12-vuotiaiden lasten kanssa, jolloin teoreettisessa viitekehyksessä käsittelemme vain tätä ikähaarukkaa. Lisäksi rajasimme oppaasta pois viittomat, sillä oppaan tarkoitus oli antaa helppoja apukeinoja, ja viittomien käyttö vaatii käyttäjältään paljon harjoittelua, ennen niiden käyttöä. Lähteiden luotettavuus ja ajantasaisuus, olivat myös iso rajaava tekijä, sillä halusimme oppaaseen mahdollisimman uutta ja hyödyllistä tietoa. Pyrimme siis etsimään mahdollisimman uusia tutkimuksia, ja käyttämään vain luotettavaksi todettuja lähteitä, kuten tieteellisiä tutkimuksia ja kirjoja. Valmiin oppaan toivottiin olevan tulostettavassa muodossa.

5.3 Työn vaiheet ja aikataulu

Työ alkoi tutkimusmenetelmä opinnoilla ja aihevalinnalla helmikuussa 2022, jonka jälkeen aiheeseen liittyvän työelämäpalaverin pidimme toukokuussa. Kesä- syyskuun aikana suoritimme aineistonkeruuta teoreettista viitekehystä varten ja kirjoitimme

suunnitelman. Aineiston keruussa käytimme Google Scholar, Finna ja Cinahl-hakukoneita. Suunnitelmaan pyydettiin syksyllä 2022 tilaajalta kommentteja ja teimme heidän toiveidensa mukaiset korjaukset. Korjausten jälkeen suunnitelma ja tutkimuslupahakemus lähetettiin eteenpäin tilaajaorganisaation lupahakemusten mukaisesti. Tutkimusluvan saatuaamme, perehdyimme edelleen aiheeseen liittyvään saatavilla olevaan aineistoon ja aloitimme oppaan, sekä opinnäytetyön tekemisen. Teimme opinnäytetyötä suurilta osin yhdessä, joko tapaamalla kasvokkain tai etätyöskentelynä. Näin pystyimme yhdessä pohtimaan, mikä on mielestämme toimivin tapa toimia. Opinnäytetyön raportin jaoimme osioihin, jotka jaoimme tekijöiden kesken. Sitä mukaa kun osioita valmistui, luimme niitä yhdessä läpi, jolloin kielioppivirheiden huomaaminen oli helpompaa. Osioita täydennettiin vielä vähitellen uusilla tiedoilla ja lopuksi luimme kaikki osiot useampaan otteeseen läpi. Tarvittaessa pidimme myös palavereita opinnäytetyön ohjaajavan opettajan kanssa.

Pyysimme oppaaseen väliarvion tilaajalta, kun oppaasta oli valmiina tekstit ja kuva ehdotukset. Työelämä ohjaajat vastasivat pitävänsä siitä, että visuaaliset apukeinot oli jaettu otsikoiden alle, ja lisäksi saimme kiitosta oppaassa olevista arkipäivän esimerkeistä. Työelämäohjaajat pitivät opasta myös selkeänä, sekä sopivan ytimekkäänä ja pitivät kuva ehdotuksiamme hyvinä. Työelämäohjaajat myös, muistuttivat olemaan huolellisia oikeinkirjoituksen kanssa. Oikeinkirjoituksen varmistamiseksi, annoimme myös kahden ulkopuolisen sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelevän henkilön lukea oppaamme, ja etsiä siitä kielioppivirheitä. Tämän jälkeen loimme oppaan ulkoasun ja kuvituksen, sekä korjasimme kielioppivirheitä. Oppaan viimeistelyn jälkeen, lähetimme oppaan työelämäohjaajille, ja pyysimme heitä kertomaan vielä mahdollisista korjausehdotuksista. Työelämäohjaajat vastasivat olevansa tyytyväisiä oppaaseen, jolloin oppaaseen ei enää tehty korjauksia. Opinnäytetyö ja opas, esiteltiin tilaajalle osastotunnilla. Valmis opas annettiin tilaajan käyttöön huhtikuussa 2023. Työn aikataulua havainnollistaa alla oleva kaavio (kaavio 1).

Kaavio 1. Kaaviossa kuvitettuna työskentelyn aikataulu.

Teoreettista viitekehystä lähdimme työstämään kesäkuussa 2022 ja sen saimme päätökseen maaliskuussa 2023. Aineistonkeruussa etsimme tietoa työelämäpalaverissa päätettyjen aiherajauksien perusteella. Työelämäpalaverissa teoreettiseen viitekehykseen päätyivät Keskushermoston kehitykseen liittyvät häiriöt; jotka opinnäytetyössämme olivat Autismikirjon häiriöt, Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöt eli ADHD ja ADD, Touretten oireyhtymä. Teoreettiseen viitekehykseen sisältyi näiden lisäksi, myös visuaaliset apukeinot. Keskushermoston kehityksellisten häiriöiden kappaleita lähdimme työstämään oireiden perusteella ja kuinka ne näkyvät arjessa. Visuaalisten apukeinojen aineistonkeruussa lähtökohtana oli oppaaseen tulevat yksinkertaiset ohjaustavat, joita vanhemmat voivat arjessa hyödyntää, kuten liikennevalot, kuvat, sekä kynä ja paperi. Näiden tuli olla myös helposti saatavilla olevia visuaalisia apukeinoja. Näiden toiveiden pohjalta lähdimme toteuttamaan aineistonkeruuta hakusanoilla, kuten visual supports for children with autism, 2017-2022, visual supports and asd 2017-2022, visuaaliset apukeinot + neuropsykiatria + autismi + kokemuksia, kuvakommunikaatio + neuropsykiatrinen 2018-2022, visuaaliset apukeinot, neuropsykiatrisen lapsen ohjaaminen, AAC-menetelmä, puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät + neuropsykiatria + lapset. Hakutuloksista löysimme sopivia tutkimuksia, joiden tutkimustulosten perusteella päädyimme ottamaan visuaalisiksi apuvälineiksi esimerkiksi piirtämisen,

kuvat, päiväohjelman, time timerin ja tiimalasin. Kuvina meillä on esimerkkejä arkirutiineista, kuvakorteista, päiväohjelmasta, piirtämisestä, time timerista, tiimalasista, tunne korteista ja liikennevaloista.

5.4 Opinnäytetyön toteuttaminen

Hyvässä oppaassa on tärkeää valita, mihin järjestykseen asiat laitetaan. Käytetäänkö esimerkiksi aikajärjestystä, tärkeysjärjestystä, vai erilaisia aiheita. Tätä päätettäessä, on huomioitava, mitä tietoa lukija hakee ja tarvitsee. Yleensä ohjeet kannattaa perustella, koska ihmisen on helpompi noudattaa ohjeita, kun hän tietää miksi näin ohjeistetaan tekemään. Otsikoilla on tärkeä merkitys ja ne helpottavat tiedon hakua. Pääotsikolla kerrotaan, mikä on juuri sen kohdan asia, kun taas väliotsikoilla voidaan tarkentaa aihetta ja oikeaa kohtaa. Otsikoissa on kuitenkin muistettava myös maltillisuus, sillä liian suuri määrä otsikoita lyhyissä kohdissa, ei ole hyödyllistä. Tähän liittyen, on huomioitava oikea kappalejako. Yhdessä kappaleessa olevat asiat kuuluvat toisiinsa. Liian pitkiä kappaleita ei kannata tehdä, sillä ne ovat raskaslukuisia lukijalle, mutta myöskaan virkkeen pituisia kappaleita ei tulisi käyttää. Ohjeet voivat sisältää myös luettelmia, sillä näin pitkät lauseet voidaan muuttaa lyhyiksi, ja tärkeät asiat voidaan tuoda näkyvämmäksi. Luettelmienkin kohdalla tulee silti pitää maltillisuus, jotta teksti pysyy selkeänä, ja luettelmat pitävät oman arvonsa. Virkkeet ja lauseet tulee pitää selkeinä ja ymmärrettävinä, eikä niitä kannata tehdä liian pitkeiksi, eikä liian lyhyiksi. Asiat tulisi esittää niin, että pääasia päälauseessa ja lisättävät asiat sivulauseessa. Sanojen käytössä on mietittävä, kenelle opas tehdään. Oppaassa tulisi välttää lyhenteiden ja erikoisten termien käyttöä, sekä vierasperäisiä sanoja, sillä nämä tekevät oppaasta vaikeammin ymmärrettävän. Mikäli oppaassa jotain termiä kuitenkin käytetään, tulisi se selittää lukijalle. Oikeinkirjoitus on yksi oppaan tärkeimmistä asioista, sillä kirjoitusvirheet hankaloittavat tekstinymmärrystä, voivat lisätä lukijan närkästäystä ja saada lukijan epäilemään ohjeen luotettavuutta. Hyvä keino oikeinkirjoituksen varmistamiseksi on antaa jonkun muun lukea teksti, sillä ulkopuolinen huomaa virheet yleensä helpommin kuin itse. Oppaan pituuteen ei ole olemassa suosituspituutta, mutta yleensä lyhyempi opas on lukijalle mukavampi. Oppaasta on hyvä löytyä lähteet, jolloin lukija voi tarvittaessa etsiä lisätietoa aiheeseen liittyen. Opasta tehdessä tulee miettiä myös sen selkeyttä, ja missä opas julkaistaan,

kuten löytyykö opas netistä, vai onko opas paperinen. Myös huoliteltu ulkoasua lisää oppaan kiinnostavuutta, ja kuvat voivat havainnollistaa oppaan asiaa. (Hyvärinen, 2005.)

Opas on tehty tulostettavaksi A5 kokoiselle paperille. Fonttina on käytetty tilaajan ohjeiden mukaisesti Arial-fonttia. Fonttikoko on pääotsikoissa 14 pt ja leipätekstissä 12 pt. Teksti on rivitetty vasempaan reunaan ja tavutusta ei käytetty. Opas alkaa johdannolla, joka johdattelee lukijan oppaan sisältöön ja ohjaa oppaan lukemisessa eri näkökannoilla. Oppaassa on panostettu sen selkolukuisuuteen ja ulkoasun yhtenäisyyteen. Selkokieliyden lisäämiseksi, luimme oppaan tekstit useaan otteeseen läpi, miettien että lauseet ovat helposti ymmärrettävissä muodoissa. Lukijan mielikuvitusta aktivoidaan opastekstien väleissä olevilla vinkeillä. Yhdessä esimerkissä kerromme, kuinka Time Timeriä, sekä kuvia voidaan yhdessä käyttää helpottamaan siirtymien sujumista. Oppaaseen on tehty kappaleet aihealueiden mukaan, joita ovat piirtäminen, kuvat, päiväohjelma, Time Timer ja muut ajanottovälineet, tunnekuvat ja kipumittarit, lisätietoa ja nepsy ohjausta. Kappaleiden tekstit on myös pyritty pitämään suhteellisen lyhyinä, jotta lukijan on mielekästä lukea kappale ja mahdollisesti etsiä tarvittava tieto uudestaan. Myös oppaan kuvat on piirretty itse, jotta lukija näkee, että se on myös yksi vaihtoehtoista. Kuvia on tehty jokaiseen kappaleeseen, tarkoituksena selventää tekstissä kerrottua asiaa. Lukijan ei siis tarvitse hankkia kallista kuvaohjelmaa, vaan hän voi myös itse piirtää tai kuvata ja tulostaa kuvia. Opas sisältää runsaasti arkielämän tilanteisiin liittyviä esimerkki tilanteita, ja opastusta niissä toimimiseen. Oppaan loppuun on laitettu lisätieto osio, josta löytyy ajankohtaisia sivustoja, neuropsykiatriin haasteisiin liittyen. Valitsimme oppaan aihealueet tutkimus- ja teorian tietoon pohjautuen.

Annoimme myös oppaan, sekä opinnäytetyön luettavaksi henkilölle, joka ei työskentele sosiaali- ja terveysalalla. Tämän teimme, jotta hän pystyi kertomaan ulkopuolisen henkilön silmin, miten ymmärtää oppaassa ja opinnäytetyössä kerrotut asiat. Jos hänellä olisi ollut hankaluuksia käsittää joitakin oppaan sisältöjä, olisimme niitä muuttaneet helpommin ymmärrettävään muotoon. Lisäksi oppaan, sekä opinnäytetyön lukivat vielä kaksi ulkopuolista sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelevää henkilöä, jotka etsivät töistä kielioppivirheitä, ja kertoivat niistä. Ajattelimme ulkopuolisen henkilön huomaavan helpommin virheemme, ja näin

saimme korjattua vielä pieniäkin oikeinkirjoitus virheitä. Opinnäytetyön ja oppaan lukijat kokivat töiden tekstit helposti ymmärrettäviksi ja sisällöiltään hyviksi niin alalla työskentelevien kuin täysin alan ulkopuolisen silmin.

Oppaan työnjaossa Suvi Keronen suunnitteli ja piirsi kuvat, sekä teki lisätietoja kohtaa ja tekstin kirjoitusta. Miia Tuomola suunnitteli kuvien aiheet, väritti kuvia, kirjoitti tekstiä ja teki oppaan ulkoasua. Suvi Putkonen kirjoitti tekstiä, työsti kielioppia, perehtyi teorian tietoon ja teki oppaan ulkoasua. Kaikki osallistuivat yleisesti oppaan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kaikki tekijät perehtyivät tutkimuksiin ja teorian tietoon ennen oppaan suunnittelua ja toteuttamista. Oikoluimme myös tekstin useaan kertaan ja teimme tarvittavia muutoksia yhdessä.

Opinnäytetyön työnjako koostui seuraavasti. Tiivistelmän kirjoitimme yhdessä. Miia Tuomola teki suurimman osan johdannosta. Suurimmaksi osaksi Suvi Keronen työsti teoreettista viitekehystä, mutta siihen osallistuivat myös Miia Tuomola ja Suvi Putkonen. Tutkimuksien suhteen isoimman osan teki Suvi Putkonen, mutta muutkin tekijät tekivät oman osansa niihin liittyen. Kaikki tekijät työstivät opinnäytetyön tarkoitusta, tavoitetta ja suunnitelmaa. Kaikki työstimme työelämätahon kuvausta. Toiminnallisen opinnäytetyön arviointiin ja päättämiseen, pohdintaan osallistuivat kaikki. Lisäksi pidimme huolen siitä, että opinnäytetyömme noudattaa SAMK:in opinnäytetyön ohjeita. Esimerkiksi tarkistimme kappalejaot, viittaus- ja lähdemerkinnät, sekä oikeinkirjoituksen.

5.5 Resurssit ja riskianalyysi

Resurssina meillä oli opinnäytetyön tekemiseen varattu aika. Koska teimme opinnäytetyön kolmistaan, aikaa työn toteutukseen oli varattu 1200 tuntia.

Opinnäytetyön riskianalyysissä käytettiin apuna SWOT- analyysiä, jossa keskitytään vahvuuksiin, mahdollisuuksiin, heikkouksiin ja uhkiin. Opinnäytetyön tekemisen vahvuuksina on tekijöiden kokemus aikaisemmasta visuaalisten apukeinojen käytöstä, tällöin tiesimme osin jo valmiiksi, minkälaista tietoa etsimme ja mistä sitä etsimme. Työstä voi tulla monipuolisempi, koska olemme työskennelleet monissa erilaisissa työpaikoissa, joissa on käytetty erilaisia visuaalisia apuvälineitä. Työn mahdollisuuksina on, että vanhemmat löytävät siitä uusia apukeinoja arjessa

toimimiseen. Opasta voidaan mahdollisesti hyödyntää myös neurotyypillisillä lapsilla. Työn heikkouksina on, että aiheeseen liittyviä ajankohtaisia tutkimuksia on heikosti, ja tällöin mahdollisesti uudet visuaaliset apukeinot ovat voineet jäädä vanhojen varjoon. Työn uhkina voi olla, että opas jää käyttämättä tai sille ei olisikaan tarvetta, jos se ei täyttäisikään tilaajan toiveita tai tarpeita oppaan suhteen. Tähän varauduimme tekemällä kehittämissuunnitelman, jossa opasta tulisi päivittää, kun tulee uusia jatkotutkimuksia tai näyttöön perustuvaa teoretietoa. Arvioimme, että vuoden välein olisi hyvä selvittää, onko tullut uutta tietoa oppaan aihealueeseen liittyen ja arvioida päivityksen tarve. Teoreettisen viitekehyksen tulosten perusteella yritimme miettiä mahdollisimman hyvin, millaisesta oppaasta vanhemmat hyötyisivät, jotta sille olisi käyttöä. Lisäsimme oppaaseen myös lisätietoa osion, koska oppaamme keskittyy visuaalisten apukeinojen käyttöön ja näin ollen vanhemmat voivat hyötyä myös muista materiaaleista neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen ohjauksessa tekemämme oppaan lisäksi. Osiossa on myös sivustoja ja kirjallisuutta, joista vanhemmat löytävät helposti lisätietoa keskushermoston kehityksellisiä häiriöistä.

6 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI JA PÄÄTTÄMINEN

Tuloksia tulee tarkastella aina aiempaan tietoon nähden ja ottaa huomioon mahdolliset virheet ja muut asiat, jotka ovat saattaneet vaikuttaa työn tuloksiin (Tuomi. & Sarajärvi, 2018, luku 7.2, kohta "Pohdinta").

Toiminnallinen opinnäytetyö lähtee työelämän tarpeesta, jonka tavoitteena on käytännöstä lähtevän toiminnan järjeistämistä, järjestämistä, opastamista tai ohjeistamista, josta syntyy tuotos, kuten ohje tai opas. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tärkeää on tutkimuksellinen asenne, työelämälähtöisyys, käytännönläheisyys ja ammatillisen teoretiedon yhdistäminen. Teoreettista viitekehystä tuottaessa on hyvä rajata teoretieto keskeisiin käsitteisiin, koska ajallisesti ei aina pystytä tai välttämättä tarvitse käydä läpi kaikkea teoretietoa.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön ei yleensä kuulu tutkimusongelmaa tai tutkimuskysymyksiä. (Vilkkä & Airaksinen, 2004, s.9-10, 43.)

Työmme on työelämälähtöinen toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tarkoitus oli tuottaa visuaalisia apukeinoja sisältävä opas. Oppaamme tavoitteina oli helpottaa kommunikointia ja ennaltaehkäistä väärin ymmärretyksi tulemisen tunnetta, sekä siitä aiheutuvia haastavia tilanteita vanhemman ja neuropsykiatrisia oireita omaavan lapsen välillä. Oppaan avulla vanhemmat voivat löytää erilaisia vaihtoehtoja visuaalisten apukeinojen käyttämiseen arjessa. Mielestämme saavutimme asettamamme tavoitteet hyvin, koska saimme oppaaseen erilaisia visuaalisia apukeinoja, joita voidaan soveltaa erilaisilla lapsilla ja muokata jokaiselle lapselle, sekä perheelle sopiviksi. Näitä apukeinoja voidaan hyödyntää lapsen ohjauksessa ja mahdollisesti helpottaa kommunikointia, sekä haastavia tilanteita. Keskityimme oppaassa siihen, että se soveltuisi arkisiin tilanteisiin ja sitä olisi perheiden helppo käyttää erilaisissa arjen tilanteissa. Sisällöltään oppaaseen saimme mielestämme kaiken oleellisen, mitä tilaaja toivoi. Opas on mielestämme helposti luettava, ymmärrettävä ja selkeä. Se ei myöskään ole liian pitkä ja kappalejaot eivät myöskään ole liian pitkiä.

Toiminnallisen opinnäytetyön tekijöinä, meidän piti jatkuvasti arvioida omaa tekemistämme ja ottaa vastaan palautetta, sekä muokata tekemäämme tuotosta. Tekijöinä olimme itse pääroolissa tekemässä teosta, emmekä esimerkiksi toimineet haastattelijoina, jolloin haastateltavat olisivat olleet pääroolissa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä myös työelämäohjaajilla oli suuri merkitys, sillä he tietävät tämänhetkisistä kentällä käytettävistä toimintatavoista ja toiminnallinen opinnäytetyö on yleensä työelämälähtöinen. Olikin tärkeää, että tekijöinä olimme työelämänohjaajiemme kanssa yhteistyössä, jolloin heidän tietonsa ja meidän etsimä tieto voitiin yhdistää. Tällä tavalla oppaasta saatiin mahdollisimman käyttökelpoinen. Työelämäohjaajilla tarkoitetaan tässä työssä henkilöitä, jotka työskentelevät lasten neuropsykiatrisessa yksikössä hoitajina. He auttoivat meitä opinnäytetyön aiheiden valinnassa, suunnittelussa, sekä antoivat palautetta, korjaus- ja kehittämisideoita koko prosessin ajan. Oppaan teossa saimme myös työelämäohjaajilta vinkkejä, jotka auttoivat tuotoksen eli oppaan koostamisessa. Aineistonkeruumenetelmä oli mielestämme sopiva tähän opinnäytetyöhön ja aiheeseen liittyen, koska löysimme sillä oleellisia tutkimustuloksia työhömmme liittyen. Keskeisten käsitteiden asettaminen

auttoi teoratiedon etsinnässä ja valinnassa hyvin. Tutkimuksissa ja teoreettisessa viitekehyksessä tiedot ovat yhteneviä, jolloin oppaaseen valikoituneiden aiheiden valintaa pystytään tiedoilla perustelemaan.

Lähetimme oppaasta muutaman version työelämäohjaajille sähköpostilla, johon he saivat kommentoida tuotoksen muutosehdotuksia, sekä mistä työelämäohjaajat tykkäsivät. Työelämäohjaajat pitivät opasta selkeänä ja tarpeeksi ytimekkäänä. Työelämäohjaajat pitivät myös oppaassamme olevista kuvista, sekä esimerkeistä miten kuvia voi käyttää arjessa. Heidän mielestensä olimme käyneet läpi hyviä ja oleellisia keinoja visuaalisesta ohjauksesta. Saimme myös hyvää palautetta yksityiskohtien huomioimisesta, kuten erilliset tekstilaatikot. Ohjauskeinojen selvennyksestä ja tiivistyksestä tekstissä saimme hyvää palautetta ja heidän mielestään tuotos on hyvä kokonaisuus. Työelämäohjaajat huomauttivat myös olemaan huolellisia kieliasun ja oikein kirjoituksen suhteen, joita korjasimme palautteen saannin jälkeen. Oppaan kokonaisuus vaikutti ohjaajien mielestä helposti lähestyttävältä.

Valmiin opinnäytetyön palautteessa, työelämänohjaajat olivat työhön tyytyväisiä. He kuvasivat työssä olevan, monta kymmentä sivua tiukkaa tavaraa. Opinnäytetyössä olimme avanneet työtä ja perustelleet tuotoksen lopullista muotoa hyvin. Kiitosta saimme erityisesti luvusta kolme. Työelämänohjaajat antoivat kuitenkin palautetta kielioppivirheistä. He pitivät tekstiä joissakin kohtaa maallikkomaisena, ja olisivat toivoneet enemmän akateemista kirjoitustyyliä.

Kokonaisuudessaan olimme itse tyytyväisiä opinnäytetyön lopputulokseen, koska saimme siihen mielestämme sisällytettyä kaiken oleellisen, mitä tilaaja toivoi. Opinnäytetyöhön saimme paremmin kirjoitettua tietoa visuaalisten apukeinojen käytöstä neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen ohjauksessa. Oppaaseen emme saaneet mahdutettua kaikkea tätä tietoa, muuten siitä olisi tullut liian pitkä ja vaikuttanut sen selkolukuisuuteen. Opinnäytetyössä on mielestämme kattavasti tietoa neuropsykiatrisista häiriöistä ja niiden ilmenemismuodoista lapsilla. Opinnäytetyön tekijöinä koemme työn olevan helposti lähestyttävä kirjoitustyylin ja sen sisällön perusteella.

Olimme suunnitelleet tilaajan kanssa, että opas on valmiina helmikuun 2023 loppuun mennessä. Opas oli sovittuun aikaan mennessä valmiina, mutta sen esittäminen siirtyi oletettua pidemmälle. Oppaan esittely viivästyi, koska esityspäivän sopimisessa kesti pidempään kuin ajattelimme aikataulullisten syiden vuoksi. Opinnäytetyö esitettiin 28.4.2023.

Olimme itse tyytyväisiä oppaan lopputulokseen, koska tutkimme paljon erilaisia jo tehtyjä oppaita aihealueeseen liittyen, sekä näyttöön perustuvaa tietoa ja tutkimuksia, joiden pohjalta loimme oppaan vastaamaan tilaajan toiveita. Toiveina oli, että opas sisältäisi helppoja yksinkertaisia tapoja, joita vanhemmat voivat hyödyntää lapsen ohjauksessa arkitilanteissa, kuten pukeutuminen, päiväohjelma ja siirtymät. Yritimme asettua vanhempien asemaan ja miettiä tarkasti, millaisista esimerkeistä ja vinkeistä olisi eniten hyötyä, jotka olisivat myös helppo hahmottaa. Kuvat suunnittelimme ja teimme itse, jotta vanhemmat näkisivät, että kuvien tekeminen itse ei ole haastavaa tai aikaa vievää ja jokainen pystyy niitä tekemään, sekä hyödyntämään lapsen ohjauksessa. Koemme myös, että opas on helpommin lähestyttävämpi, kun kuvat ovat itsetehtyjä ja annamme selkeitä esimerkkejä niiden käyttämiseen. Oppaan kuvien suunnittelu ja toteuttaminen veivät yllättävän paljon aikaa. Koska kuvat ovat tehty itse oli kuvien tekijällä haasteita saada kuvista samankokoisia. Kuvista lopulta tuli erikokoisia ja jos mietitään visuaalisen, sekä selkeyden näkökulmasta, olisi kuvien tekijä halunnut ne samankokoisiksi, jotta opas olisi näyttänyt visuaalisesti siistimmältä. Kuvien lisääminen oppaaseen visuaalisesti ja kappaleisiin sopiviksi oli haastavaa. Opinnäytetyön ja oppaan tekemiseen lisähaastetta toi siirtyminen sairaanhoitopiiristä hyvinvointialueeseen. Tämän vuoksi osa oppaassa olevista vanhemmille tarkoitetuista linkeistä, jouduttiin poistamaan, sillä hyvinvointialueille siirryttäessä nämä internetsivut poistuivat, tai eivät enää toimineet. Otimme internetsivujen vuoksi yhteyttä esimerkiksi Tampereen kaupungin työntekijöihin, mutta he eivät osanneet kertoa, koska Tampereen kaupungin sivuilla olleet tiedot siirtyisivät Pirkanmaan hyvinvointialueen internetsivuille. Hyvinvointialueeseen siirryttäessä hieman lisäselvittelyä aiheutti se, ettei ei ollut myöskään varmuutta, onko oppaan ulkomuodolle uusia ohjeistuksia. Asiaan saatiin kuitenkin selvyys, ja lopulta päädyimme tekemään oppaan vanhan ohjeen mukaan. Kuvat oppaasta löytyvät liitteistä (liite 3).

7 POHDINTA

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön tulee perustua luotettavaan tietoon ja työn tuloksien tulee olla kuvattuna johdonmukaisesti. Kun opinnäytetyön luotettavuutta arvioidaan, tulee siinä käydä selväksi kootun aineiston luotettavuus ja ajankohtaisuus, sekä itse tekstin uskottavuus. Opinnäytetyön tekijän tulee olla perehtynyt hyvin aiheeseen, jotta hän pystyy antamaan työstään luotettavan kuvan. Mikäli opinnäytetyön tekemisessä tapahtuu poikkeamia, tulee tekijän ne rehellisesti kuvata. (Hakala, 2022, luku ”Arviointi ja viimeistely”.)

Opinnäytetyön tulee olla toteutettu eettisesti ja sen tekijän tulee osata perustella, millä tavalla työ on toteutunut eettisestä näkökulmasta katsottuna. Eettisyyden kannalta tärkeää on luotettavuus kaikkien osapuolien välillä, tekijänoikeuksien kunnioitus, sekä tasa-arvoisuus. Opinnäytetyötä tehdessään tekijä lukee aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja koostaa niissä esiin nousevaa yhteneväistä tekstiä. Kun teksti pohjautuu muiden henkilöiden kirjoittamaan teorial tietoon, tulee opinnäytetyön tekijän huolehtia, että alkuperäiseen lähteeseen viitataan oikeaoppisesti. Jos opinnäytetyönraportin lisäksi tuotetaan opas, tulee oppaan tekijänoikeuksista sopia, jotta myös tekijät saavat kunnian tuotoksestaan. (Hakala, 2022, luku ”kehittäjän vastuu ja oikeudet”.)

Opinnäytetyössämme pyrimme olemaan vastuullisia ja rehellisiä, koko prosessin ajan. Oppaassa on huomioitu selkokieliisyys, jotta se olisi helposti ymmärrettävissä. Opas on suomenkielinen. Oppaan suunnittelussa ja toteuttamisessa on tehty yhteistyötä tilaajan kanssa, välillä pyysimme tilaajalta kommentteja, jotka otimme tuotoksessa huomioon.

Yhteistyösopimuksessa määriteltiin, miten paljon ja mitä oikeuksia työelämätaholla on opinnäytetyöhön ja sitä koskeviin tuloksiin ja tuotoksiin. Opinnäytetyön tilaajan tulee mainita opinnäytetyöntekijät, mikäli esittää opinnäytetyön tuloksia tai tuotoksia. Oppaassa lukee opinnäytetyöntekijöiden nimet, mutta yhteistyösopimuksen mukaan

tilaaja saa käyttää opasta, ja jakaa opasta vanhemmille. Opinnäytetyömme on käynyt läpi tutkimuslupa prosessin. Opinnäytetyön tekijöinä pyysimme opinnäytetyön tilaajan työelämäohjaajilta palautetta oppaan valmistuttua, joka lisää oppaan luotettavuutta. Valmis työ on lähetetty Urgund- plagioinnin tunnistus ohjelmaan, joka arvioi työssä käytettyjen lähteiden oikeaoppisen käytön. Olemme toteuttaneet opinnäytetyön tekijänoikeuslain mukaisesti. Työssämme luotettavuutta lisää se, että teemme opinnäytetyötä kolmistaan, tällöin meillä on useampi näkökulma aiheeseen ja kriittistä pohdintaa on tullut enemmän, kuin yksin tehdessä.

Käytimme opinnäytetyössämme laajasti erilaisia näyttöön perustuvia lähteitä. Lähteinä käytettiin kirjallisuutta, tutkimuksia, käypähoitosuosituksia, kolmannen sektorin verkkolähteitä ja artikkeleita. Käytimme työssä niin suomen-, kuin englanninkielisiä lähteitä. Olemme käyttäneet suomalaisia opinnäytetöitä, sekä ulkomaalaisia tieteellisiä artikkeleita, sekä tutkimuksia. Ulkomaalaisissa tutkimuksissa osallistuja määrät ovat olleet suurempia, joka on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Näyttöön perustuvien lähteiden käyttäminen lisää työn eettisyyttä ja luotettavuutta. Käyttämämme tutkimuksien tulokset arvioimme luotettaviksi, koska ne perustuivat pitkälti löytämiimme näyttöön perustuviin lähteisiin. Opinnäytetyön tekijät ovat merkinneet lähdeviittaukset oikeanlaisiksi, jotta lähteiden kirjoittajat saavat kunnian tekemästään työstä. Luotettavuutta lisää myös se, että pyrimme käyttämään työssämme mahdollisimman uutta ja ajankohtaista tietoa. Kuitenkin aiheeseen liittyvää uutta tutkimustietoa löytyi suhteellisen vähän, jonka takia työhön on otettu mukaan myös vanhempia tutkimuksia. Vanhin tutkimuksemme on vuodelta 2014.

7.2 Pohdinta

Emme olleet tehneet aiemmin opinnäytetyötä, tai opasta, joten työn eri vaiheet tuntuivat välillä haastavilta. Haastavimmaksi koimme ajankohtaisten ja aiheeseen liittyvien tutkimusten löytämisen, sekä niistä kirjoittamisen. Löysimme kuitenkin lopulta aihealueeseen sopivia tutkimuksia luettuamme ensin paljon aiheeseen liittyviä tutkimuksia, joista saimme vinkkejä hakuun esimerkiksi asiasanoihin liittyen. Pidimme itse oppaan tekemisestä, sillä saimme käyttää siinä luovuutta ja pidimme

opasta myös tärkeänä. Opinnäytetyö auttoi meitä syventämään tietoaamme käsitteiden määrittelemisestä ja luotettavien lähteiden löytämisestä. Opimme myös itse tutkimusprosessista paljon, mitä kannattaa ottaa huomioon koko prosessissa esimerkiksi teoreettisen viitekehyksen työstämiseen liittyen ja aikaisempien tutkimuksien hakuprosessiin liittyen. Opimme näiden perusteella, miten opasta lähdetään rakentamaan teorialiedon pohjalta ja kuinka sen teko on prosessimaista.

Ammatillisesta näkökulmasta katsottuna, olemme saaneet uutta tietoa neuropsykiatrisen lapsen kanssa käytettävistä visuaalisista apukeinoista, sekä siitä, miten niitä voidaan hyödyntää. Työskentelemme kaikki psykiatrialla, joten visuaaliset apukeinot ovat meille arkipäivää. Olemme oppineet, kuinka helppoja visuaalisia ohjauskeinoja voidaan hyödyntää, sekä miten niitä voidaan muokata jokaiselle lapselle omanlaiseksi ja vastaamaan hänen tarpeitaan. Tietomme on syventynyt siten, että millaisissa tilanteissa visuaalisista apukeinoista hyöttyä ja ylipäättään, mitä kaikkia näitä on edes olemassa.

Vaikka opas on suunniteltu vanhemmille, voisivat oppaasta hyötyä myös ammattihenkilöt, kuten perhetyöntekijät, tukihenkilöt, ja koulujen sekä päiväkotien henkilökunta. Sillä varsinkin sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden pulan takia, otetaan työelämään entistä enemmän sijaisia ja opiskelijoita, joilla ei ole vielä kaikkea ammattilaisilla olevaa tietoa. Ehkä opas auttaa huomaamaan, että visuaalisten apukeinojen ei tarvitse olla monimutkaisia, sillä jo pienilläkin muutoksilla voidaan helpottaa neuropsykiatrisia oireita omaavan lapsen toimintakykyä arjessa.

Opinnäytetyön tekemisen aikana siirryttiin sairaanhoitopiiristä hyvinvointialueelle. Hyvinvointialueelle siirtyminen vaikeutti työn ja tuotoksen tekoa, sillä jotkin palvelut ja lähteet poistuivat käytöstä. Tästä aiheutui meille ylimääräistä lisäselvittelyä, hyvinvointialueen ja Tampereen kaupungin kanssa. Lopulta jäimme epätietoisuuteen joidenkin asioiden osalta, koska emme saaneet vastauksia tietojen palautumisesta. Tämän takia, jouduimme ikävä kyllä poistamaan oppaasta tärkeää materiaalia. Teoreettiseen viitekehykseen kohtaan ”visuaaliset apukeinot” päädyimme ottamaan lähteiksi käypähoitosuosituksia- ja artikkeleita, joita käytimme oppaan suunnittelussa, koska tutkimustuloksissa ei esiintynyt kaikkea tarvitsemaamme tietoa. Näissä käypähoitosuosituksissa- ja artikkeleissa paneudutaan enemmän ADHD:n ja

autismikirjoon, mutta näitä voidaan hyödyntää kaikilla nepsy-lapsilla tai lapsilla, joilla ei ole neuropsykiatrinen diagnoosi.

7.3 Jatkotutkimus ja kehittämisideat

Opasta ja opinnäytetyötä tehdessämme huomasimme, että ajankohtaisia juuri visuaalisiin apukeinoihin liittyviä tutkimuksia on vähän. Uusia tutkimuksia aiheeseen liittyen tulisi mielestämme tehdä, jotta aiheesta saadaan ajankohtaista näyttöä. Teknologian kehityksen myötä, on tehty esimerkiksi visuaalisiin apukeinoihin liittyviä sovelluksia, joiden eroavaisuuksista ei ole tietoa. Mielestämme olisi oleellista, että vertailu kelpoista tietoa olisi laajasti saatavilla, sovelluksien käyttöä miettiville. Suomenkielisiä sovelluksia ei ole montaa, vaikka nämä olisivat oleellisia lasten käytössä. Sovellusten tulisi olla sellaisia, jotka ovat aina saatavilla.

Uusien tutkimuksien ja apukeinojen löydyttyä, tulisi opasta päivittää vastaamaan sen hetkistä tietoa. Esimerkiksi joka vuosi olisi hyvä tarkistaa, onko oppaan sisältämää tietoa aiheellista päivittää.

LÄHTEET

Aavikko, L., Pihlainen, K. & Kärnä, E. (2022). Yhdessä kehittäen, tietoa jakaen ja tukea yhteensovittaen- Laajenevat toimintaympäristöt ja tuki varhaiskasvatuksessa (LaTva)- hankkeen loppuraportti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4484-9>

Autismiliitto. (2022). Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt. <https://autismiliitto.fi/autismi/erityispiirteet/neuropsykiatriset-hairiot/>

Denne, L., Hastings, R., Hughes, C. (2018). Common approaches to intervention for the support and education of children with autism in the UK: an internet-based parent survey. International Journal of Developmental Disabilities, 64(2), 105-112. <https://doi.org/10.1080/20473869.2016.1275439>

Duodecim Terveyskirjasto. (2022). ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö). Haettu 22.04.2022 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00353>

Donato, C., Shane, C., Hemsley, B. (2014). Exploring the feasibility of the Visual Language in Autism program for children in early intervention group setting: Views of parents, educators and health professionals. Developmental Neurorehabilitation, 17(2), 115-124. <https://doi.org/10.3109/17518423.2014.880526>

Haapasalo-Pesu, K-M. (2018). ADD, tarkkaamattomuus nuorella. ADHD tutuksi.fi. Haettu 6.8.2022 osoitteesta <https://adhdutuksi.fi/add-tarkkaavuushairio-nuorella/>

Hakala, J. (2022). Hyvä, parempi, valmis: Opinnäytetyöopas ammattikorkeakouluille. Gaudeamus.

Hakala, R. (2016). Neuropsykiatrisesti oireileva alakoulussa. [Ylempi AMK-opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016121019799>

Hart-Barnett, J. (2018). Three Evidence-Based Strategies that Support Social Skills and Play among Young Children with Autism Spectrum Disorders. Early Childhood Education Journal 46 (6): 665–672. <https://doi.org/10.1007/s10643-018-0911-0>

Helenius, L & Karilainen, S. (2015) Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien käyttö Porin päiväkotien integroiduissa erityisryhmissä. [AMK-opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://www.theseus.fi/handle/10024/86418>

Huttunen, M & Socada, L. (2019) ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Lääkärikirja Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00353>

Hyvärinen, R. (2005). Millainen on toimiva potilasohje? Hyvä kieliasu varmistaa sanoman perillemenon. Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim. Haettu 17.10.2022 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo95167>

Itänen, E. (2020). Kynä ja paperi viestin välittäjinä - Piirrosmenetelmät kommunikaation tukena. [AMK-opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://www.theseus.fi/handle/10024/745904>

Juva, K, Hublin, C, Kalska, H, Korkeila, J, Sainio, M, Tani, P, Vataja, R. (2021). Kliininen neuropsykiatria. Duodecim Terveysportti.
<https://www.oppiportti.fi/op/knp00233/do>

Kivilahti, L. (2019). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät-kokemuksia opetuksesta ohjauksesta ja tuesta. [AMK-opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019122627892>

Korkeila, J, Leppämäki, S & Virta, M. (2021). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Teoksessa K. Juva, C. Hublin, H. Kalska, J. Korkeila, M. Sainio, P. Tani & R. Vataja (toim.), Kliininen neuropsykiatria. Kustannus Oy Duodecim.
<https://www.oppiportti.fi>

Korkeila, J & Leppämäki, S. (2021). Keskushermoston kehitykseen liittyvät häiriöt. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.), Psykiatria. (s. 148-197). Kustannus Oy Duodecim.

Kuutti, T., Sajaniemi, N., Björn, P M., Heiskanen, M. & Reunamo, J. (2022). Participation, involvement and peer relationships in children with special educational needs in early childhood education. European Journal of special needs, 37(4), 587-602. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1920214>

Lapsuus.ouka.fi. (2021). Sujuva arki: Päivärytmi. Haettu 4.7.2022 osoitteesta
<https://lapsuus.ouka.fi/sujuva-arki/paivarytmi/>

Leivonen, S. (2022). Tic-häiriöt lapsuusiässä. Lääkärin käsikirja Duodecim. [Lääkärin tietokannat - Duodecim \(terveysportti.fi\)](https://www.oppiportti.fi/op/laakarintietokannat-terveysportti)

Leivonen, S., Sourander, A., Vuottilainen, A. & Leppämäki, S. (2015). Touretten oireyhtymä- monimuotoinen sairaus, yksilöllinen hoidon tarve. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12283>

Lepistö-Paisley, T. (2023). Strukturointi ja sen merkitys autismikirjon henkilöille. Käypä hoito. Suomalainen lääkärisseura Duodecim. Haettu 1.3.2023 osoitteesta
<https://www.kaypahoito.fi/nix03184o#R4>

Lingraphica. (2022). Drawing to communicate. Haettu 3.8.2022 osoitteesta
<https://www.aphasia.com/aphasia/communication-tips/drawing-to-communicate/>

Loukusa, S. (2023). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot (AAC) autismikirjon henkilöillä. Käypä hoito- suositus. Suomalainen lääkärisseura Duodecim. Haettu 2.3.2023 osoitteesta <https://www.kaypahoito.fi/nix03190>

Lönnqvist, J. (2021). Mielenterveyden häiriöiden diagnostiikka ja luokittelu. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.), Psykiatria. (s.99-104.) Kustannus Oy Duodecim.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (2021). Miten saada aamulähdöt sujuviksi lapsen kanssa? Haettu 4.7.2022 osoitteesta <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkeja-lapsiperheen-arken/miten-saada-aamulahdot-sujuviksi-lapsen-kanssa/>

Merikoski, H. (2020). Piirtäminen esteettömän viestinnän keinona. Tikonen, 2020 (2). Haettu 23.7.2022 osoitteesta <https://tikonen.fi/aiheet/kommunikointikeinot/piirtaminen-esteettoman-viestinnan-keinona/>

Moilanen, I. & Rintahaka P. (2016). Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria, Autismikirjon häiriöt lapsilla ja nuorilla. Duodecim. <https://www.oppiporssi.fi/op/koti#eioikeuksia>

National Autistic Society. (2020). Visual supports. Haettu 23.4.2022 osoitteesta <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/topics/communication/communication-tools/visual-supports>

Nukari, J. (2021). Kapea-alaiset kehitykselliset oppimisvaikeudet; Johdanto. Teoksessa K. Juva, C. Hublin, H. Kalska, J. Korkeila, M. Sainio, P. Tani. & R. Vataja. (toim.), Kliininen neuropsykiatria. Kustannus Oy Duodecim. <https://www.oppiporssi.fi>

NäeNepsey. (2022). Missio ja visio. Haettu 8.5.2022 osoitteesta <https://naenepsey.fi/missio/>

Papunet. (2020). Tietoa puhevammaisuudesta, kuvat kommunikoinnissa. Haettu 22.04.2022 osoitteesta <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

Papunet. (n.d.). Papunet Kuvapankki. Haettu 22.04.2022 osoitteesta <https://kuvapankki.papunet.net/haku/liikennevalo>

Puustjärvi, A. (2017). ADHD:n oireet lapsilla. Käypähoito, Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Haettu 31.8.2022 osoitteesta <https://www.kaypahoito.fi/nix02450>

Puustjärvi, A. (2021). Lapsen pakko-oireinen häiriö. Lääkärin käsikirja Duodecim. [Lääkärin tietokannat - Duodecim \(terveysporssi.fi\)](https://lääkärin.tietokannat-duodecim.fi/terveysporssi.fi)

Puustjärvi, A., Voutilainen, A. & Pihlakoski, L. (2018). Mitä on ADHD?; Ovatko ADHD ja ADD eri häiriöitä? Teoksessa K. Berggren. & J. Hämäläinen (toim.), ADHD- käsikirja. PS- kustannus.

Puustjärvi, A. (2016). Vanhemmille annettavat ohjeet ADHD- oireisen lapsen tai nuoren ohjaamisesta. Käypähoito, Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Haettu osoitteesta 1.3.2023 <https://www.kaypahoito.fi/nix01783>

Rintahaka, P. (2007). Nuorten neuropsykiatriset häiriöt- ADHD, Aspergerin oireyhtymä ja unihäiriöt. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Haettu 22.04.2022 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo96234>

Salonen. K. (2013). Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen oppinäytetyöhön. Haettu 17.10.2022 osoitteesta <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Savikuja, T & Puustjärvi, A. (2022). Nepsy-opas: tukea neuropsykiatriin haasteisiin.

Serenius-Sirve S & Berggen K. (2018). ADHD-käsikirja. PS kustannus. s.71, siirtymätilanteissa tukeminen.

Socada,L. (2020). Autismikirjon häiriöt. Duodecim Terveyskirjasto. Haettu 30.8.2022 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00355>

Sourander, A. & Aronen, E. (2021). Lastenpsykiatriset häiriöt. Teoksessa Lönnqvist, J., Henriksson, M., Marttunen, M., Partonen, T., Aalberg, V. & Seppälä, O. (toim.), Psykiatria. Kustannus Oy Duodecim. <https://www.oppiportti.fi/op/opk04497>

Tampereen kaupunki. (2022). Käytännön vinkkejä nepsy-lapsen ja-nuoren arkeen. Haettu 20.9.2022 osoitteesta <https://www.tampere.fi/sosiaalinen-tuki-ja-turva/lasten-ja-lapsiperheiden-terveys-ja-hyvinvointi/neuropsykiatriset-erityisvaikeudet/kuinka-tukea-nepsy-lapsen-ja-nuoren-arkea/kaytannon-vinkkejä-nepsy-lapsen-ja-nuoren-arkeen>

Tampereen yliopistollinen sairaala. (2022). Lasten neuropsykiatrian yksikkö. Haettu 8.5.2022 osoitteesta https://www.tays.fi/fi-FI/Toimipaikat/Tays_Keskussairaala/Hoitoyksikot/Lasten_neuropsykiatrian_yksikko

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö. Haettu 30.8.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot/aktiivisuuden-ja-tarkkaavuuden-hairio>

Tukea arkeen. (2021). Rutiinit ja ennakointi. Haettu 20.9.2022 <https://www.nepsyarki.com/rutiinit-ja-ennakointi/>

Vataja, R. (2021). Neuropsykiatrian määritelmä. Duodecim oppiportti. Haettu 22.04.2022 osoitteesta <https://www.oppiportti.fi/op/knp00004/do>

Vilkka, H. & Airaksinen, T. (2004). Toiminnallinen opinnäytetyö. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Wright, B., Binigno, J., Boster, J., McCarthy, J. & Coologhan, B. (2020). “Tell me about your picture”: Using drawings to support expressive language in Children With Autism Spectrum Disorder. Communication disorders Quarterly, 42(1), 3- 11. <https://doi.org/10.1177/1525740119868440>

Åberg, L. (2021). Tic- oireet, nykimishäiriöt ja Touretten oireyhtymä. Lääkärikirja Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi>

Taulukko 1. Kirjallisuushaku

Tietokannat	Asiasanat	Haun tulokset	Valikoituneet tutkimukset
Cinahl	Visual supports for children with autism 2018-2022	6	2
Cinahl	Visual supports and asd 2017–2022	7	1
Google Scholar	Visuaaliset apukeinot+ neuropsykiatria+ autismi+ kokemuksia	33	2
Google Scholar	Kuvakommunikaatio+ neuropsykiatrinen 2018–2022	22	1
SAMK Finna	Visuaaliset apukeinot	18	1
SAMK Finna	Neuropsykiatrisen lapsen ohjaaminen	8	1
Taylor & Francis Online	support for involvement in Finnish early childhood education + children with special needs. 2020-2022. Full access article	30	1

Taulukko 2. Tutkimusten tiivistelmätaulukko

Tekijä(t), vuosi ja maa	Aineisto	Tarkoitus	Kohderyhmä, aineistonkeruumenetelmä	Keskeiset tulokset
Aavikko, L., Pihlainen, K. & Kärnä, E. 2022. Suomi.	Tutkimushankkeen loppuraportti.	Luoda uusi toimintaympäristömalli, jolla voitiin kehittää varhaiskasvatuksessa työskentelevien ihmisten toimintaympäristöjä. Tunnistaa lasten yksilölliset tuentarpeet ja tukea lasta, tarpeita vastaavalla tavalla.	Varhaiskasvatuksen työntekijät. Alkukysely, työpajatyöskentelyn palautteet, sekä loppukysely.	Lapsen haastava käyttäytyminen vähenee, kun lapsen ohjaamisessa on mukana selkeä struktuuri. Kuvatuki antaa lapselle keinoja keskittyä, ohjata omaa toimintaansa ja säädellä käyttäytymistään.
Denne, L., Hastings, R. & Hughes, C. 2018. Iso-Britannia.	Tutkimusartikkeli.	Selvittää tutkimushetkellä eniten käytössä olevat ohjausmenetelmät, joita vanhemmat käyttävät autismin kirjolla olevan lapsen kanssa.	160 autismin kirjon omaavan lapsen vanhempaa. Internet- kysely.	Visuaaliset aikataulut ovat yleisimpiä, autismin kirjon lapsen kanssa käytettäviä ohjausmenetelmiä. Visuaaliset aikataulut ovat käytössä sekä kotona, että kouluympäristössä.
Donato, C., Shane, C. & Hemsley, B. 2014. Australia.	Tutkimusartikkeli.	Tutkia visuaalisten apukeinojen käytännöllisyyttä, autismin kirjoon kuuluvien lasten kanssa.	Vanhemmat, opettajat ja terveydenhuollon ammattilaiset. Ryhmähaastattelu.	Visuaalisina apukeinoina käytetään valokuvia, PECS-kuvia, esineitä, eleitä ja erilaisia kuvakommunikointi- sovelluksia. Visuaalisten apukeinojen käyttämisellä pystytään vähentämään, puhumiseen liittyvää painetta, helpottamaan ymmärtämistä ja itsensä ilmaisua. Visuaalisten apukeinot helpottavat autismin kirjon lapsen keskittymistä, sillä ne kokevat ne innostavina.
Hakala, J. 2022. Suomi.	YAMK tutkimus.	Tutkia avustajien ja opettajien kokemia valmiuksia ja tietämystä, neuropsykiatrisen diagnoosin omaavan lapsen kohtaamisessa ja tukemisessa.	66 opettajaa ja/tai kouluavustajaa. Sähköinen Webropol-kysely.	45,5% vastaajista koki, etteivät he omaa riittävää osaamista, neuropsykiatrisen lapsen kohtaamiseen. Kuitenkin 67% vastaajista kertoi käyttävänsä, jonkinlaista kuntoutuskeinoa,

				neuropsykiatrisen lapsen ohjaamisessa. Kuntoutuskeinoina käytettiin istumajärjestyksen muutoksia, positiivista palautetta, rutiineja ja yksilöllistä huomiointia.
Helenius, L. & Karilainen, S. 2015. Suomi.	AMK opinnäytetyö.	Kartoittaa puhetta korvaavien ja tukevien kommunikaatiomenetelmien käyttöä, Porin päiväkotiryhmissä.	27 vastaajaa, jotka työskentelivät integroidussa päiväkotiryhmässä. Kyselylomake.	Puhetta korvaavia ja tukevia kommunikaatiomenetelmiä, käytetään päiväkotiryhmissä päivittäin.
Itäinen, E. 2022. Suomi	AMK opinnäytetyö.	Selvittää miten erilaiset piirrosmenetelmät toimivat, vuorovaikutuksen tukena. Miksi niitä käytetään ja millaisissa tilanteissa, niiden käyttö on hyödyllistä.	Tulkki ja puheterapeutti. Teemahaastattelu.	Piirrosmenetelmät ovat hyödyllisiä, niiden asiakkaiden kanssa, jotka eivät pysty puheella ilmaisemaan, itseään tai tarpeitaan. Piirrosmenetelmiä voidaan käyttää, myös muiden kommunikaatiomenetelmien lisäksi. Piirrosmenetelmät eivät välttämättä toimi ainoana kommunikaatiomenetelmänä.
Kivilahti, L. 2019, Suomi.	AMK opinnäytetyö.	Kommunikoinnin apuvälineiden ja kommunikointimenetelmien käyttäjien, kokemusten selvittäminen ja esiin tuominen.	58 työssään puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä käyttävät, tai niitä itse käyttävät henkilöt. Tutkimuskysely.	Kuvat ja viittomat ovat vastaajien, eniten käyttämiä kommunikaatiomenetelmiä. Oikeiden kommunikaatiomenetelmien ja apuvälineiden löytäminen on turhauttavaa. Terveystieteiden henkilökunnalla tulisi olla riittävästi tietoa, jolla he voivat ohjata perhettä, kommunikaatiomenetelmien löytämisessä ja käyttämisessä arjessa.
Kuutti, T., Sajaniemi, N., Björn, P. M., Heiskanen, N. & Reunamo, J. Suomi.	Tutkimusartikkeli.	Kerätä tietoa esikouluissa käyvien, erityistä tukea tarvitsevien lasten, aktiviteeteista ja sosiaalisista suhteista.	108 varhaiskasvatuksen yksikköä ja niissä olevat lapset.	Suomessa yleisin esikouluikäisen lapsen haaste, on itsesäätelykyvyn ongelmat. Lasten sitoutumista ja

			Havainnointi ja vertaileva tutkimus.	osallistumista, esikoulussa järjestettäviin aktiviteetteihin, tulisi lisätä. Näitä voitaisiin lisätä sanallisella ja sanattomalla viestinnällä, kuten visuaalisilla apukeinoilla.
Wright, B., Binigno, J., Boster, J., McCarthy, J. & Coologhan, B. 2020. Amerikka.	Tutkimusartikkeli.	Tutkia autismikirjolla olevan lapsen, kuvaavan puheen monimuotoisuutta ja ekpressiivisyyttä, kun apuna käytetään piirroksia.	31 lasta, jotka kuuluivat tai eivät kuuluneet autismikirjolle. Vanhempien kysely, lasten havainnointi ja toiminnan videokuvaaminen. Tutkimustulokset analysoitiin systemaattisesti tietokone ohjelmistolla.	Autismikirjolla oleva lapsi, pystyy kertomaan piirroksista yhtä hyvin, kuin ei autismikirjolla oleva lapsi. Piirrosten avulla pystytään keskustelemaan, myös vakavista ja vaikeista aiheista.

Liite 3. Kuvat oppaasta

Visuaalisten apukeinojen käyttö
neuropsykiatrisen lapsen
ohjauksessa- opas vanhemmille

Sisällysluettelo

SISÄLLYSLUETTELO	1
JOHDANTO	1
PIIRTÄMINEN	2
KUVAT	4
PÄIVÄOHJELMA	8
TUNNEKUVAT	12
LISÄTIETOA LÖYDÄT SIVUSTOILTA:	14
LÄHTEET:	15

Johdanto

Visuaaliset apukeinot ovat keinoja, joita voidaan käyttää kommunikoinnin, ohjaamisen ja oppimisen apuna. Visuaalisilla apukeinoilla voidaan myös selventää annettavia ohjeistuksia, jos lapsella on vaikeuksia ohjeiden ymmärtämisessä. Visuaaliset apukeinot vähentävät erilaisista tilanteista aiheutuvaa stressiä, turhautumista ja ärtymystä. Apukeinojen avulla lapsi voi selvittää tilanteista itsenäisesti.

Visuaalisia apukeinoja voi hyödyntää yhdessä toisten visuaalisten apukeinojen kanssa. Esimerkiksi kuvilla ja Time Timerilla voidaan selkeyttää siirtymätilanteita.

Uusien apukeinojen oppiminen vie aikaa. Lapsi tarvitsee paljon kertausta, ohjausta, sekä tukea visuaalisten apuvälineiden käyttöön. Harvoin asiat onnistuvat kertaheitolla. Vanhemman rooli visuaalisten apukeinojen käytön aloittamisessa ja käytössä on suuri. Apukeinojen käytön opettelu voi lopulta osoittautua mukavaksi perhehetkeksi.

Opas on tehty helpottamaan arjen kommunikointia neuropsykiatrisia haasteita omaavan lapsen kanssa. Oppaan sisältöä voi tietenkin hyödyntää, vaikka neuropsykiatrista diagnoosia ei olisikaan. Käytämme oppaassa nepsy- sanaa, joka tarkoittaa neuropsykiatrisia haasteita.

Piirtäminen

Piirtäminen on nopea tapa helpottaa kommunikointia. Lapsi ymmärtää usein piirrettyjä kuvia paremmin, kuin pelkkiä sanoja. Lapsen keskittyminen paranee, kun lapsi kohdistaa huomionsa piirrettävään asiaan. Lapsi voi piirtää kuvan, kun hän ei osaa puheella kertoa asiaansa. Myös vanhempi voi piirtää kuvia, selventääkseen omaa puhettaan lapselle. Piirtämistä voidaan lisäksi käyttää, jos yhteistä puhekieltä ei ole. Piirrosten kuuluu olla yksinkertaisia, sillä niitä selvennetään puheella. Piirros voi olla yksittäinen kuva tai sarjakuva. Kun aihe vaihtuu uuteen, voidaan sekaannuksia välttää, ottamalla uusi paperi käyttöön.

*Voit lisätä lapsen motivaatiota,
antamalla piirretyn kuvan hänelle
väritettäväksi.*

Kuvat

Kuvat ovat yleinen tapa helpottaa kommunikointia. Kuvia voidaan käyttää pelkästään tai puheen tukena. Kuvilla voidaan kertoa asioita, joiden sanoittaminen on haastavaa. Kuvat helpottavat ymmärtämistä ja keskusteluun keskittymistä.

Jotta lapsi oppisi yhdistämään kuvien merkityksen asioiden yhteyteen, tulisi kuvia käyttää runsaasti arjessa.

Kuvat voivat olla valokuvia, piirrettyjä kuvia tai kommunikointiin valmiiksi luotuja kuvia.

Jotta kuvat kiinnittävät lapsen huomion, kannattaa kuvissa suosia lapsen lempivärejä.

Kuvat säilyvät pidempään, kun ne laminoidaan tai päällystetään kontaktimuovilla.

*ILMAISIA KUVIA LÖYDÄT PAPUNET-
SIVUSTOLTA. VOIT MYÖS KÄYTTÄÄ
MAKSULLISIA KUVASOVELLUKSIA, KUTEN
BOARDMAKER.*

Lapsella ollessa ylivilkkautta, voidaan apuna käyttää liikennevalo kortteja. Korteilla voidaan antaa lapsen käyttäytymisestä palautetta.

Vihreää liikennevaloa näytetään, kun lapsen tekeminen on positiivista ja hän saa sitä jatkaa.

Positiivinen palaute on erittäin tärkeää, jotta lapsi oppii toimimaan oikeilla tavoilla.

Keltaista liikennevaloa näytetään silloin, kun vauhtia täytyisi hidastaa. Keltainen kortti kertoo lapselle, että jos vauhti ei hidastu, täytyy tekeminen lopettaa.

Punaista liikennevaloa näytetään vain silloin, kun tekeminen täytyy lopettaa. Punaista korttia voidaan heti näyttää, jos lapsi ennalta arvaamattomasti lyö tai on muuten aggressiivinen.

Kuvakorttien hyödyntämisessä kannattaa käyttää mielikuvitusta.

Kotona lapsen hahmottamista voidaan helpottaa sillä, että kuvia kiinnitetään laatikoihin ja hyllyihin. Tällöin lapsi näkee kuvista, mistä löytyy mitään. Tämä auttaa lasta myös siivotessa laittamaan, tavarat oikeille paikoilleen.

Ruokaillessa lapsen keskittymistä voidaan helpottaa, käyttämällä lautasta, jonka pohjassa on kuva. Lapsen syödessä, kuva paljastuu pikkuhiljaa.

Lapsen innostusta syömiseen voidaan lisätä kyselemällä, mitä hän arvaa kuvasta paljastuvan.

Kuvia voidaan hyödyntää, myös pukeutumisen apuna. Lapsesta voi esimerkiksi ottaa kuvan, jossa hänellä on ulkovaatteet päällä. Pukeutuessa lapsi voi kuvasta tarkistaa, onko kaikki vaatteet puettuna.

Jos lapsi tarvitsee pilkotumpia ohjeita, kannattaa jokaisesta vaatekappaleesta olla oma kuva. Aseta tällöin vaatekuvat siihen järjestykseen, jossa lapsen on hyvä ne pukea päälleen. Kuvista lapsi voi seurata vaihe vaiheelta, mitä hänen tulee pukea päälleen.

Päiväohjelma

Nepsy-lapsen arjessa auttavat rutiinit ja päivärytmi. Arkea voidaan strukturoida kuvallisella päiväohjelmalla. Päiväohjelman avulla, lapsi voi ennakoida päivän tapahtumia. Ennakoinnilla voidaan vähentää lapsen jännittämistä ja jumittumista.

Viereisessä kuvassa näet esimerkin kuvallisesta päiväohjelmasta. Päiväohjelmasta lapsi seuraa päivän kulkua. Kun päiväohjelman kuvakortissa oleva toiminto on tapahtunut, lapsi poistaa kuvakortin. Tämän jälkeen lapsi siirtyy seuraavaan kuvaan ja toimii sen mukaisesti.

Ota lapsen kanssa tavaksi iltarutiini, jossa käyt seuraavan päivän ohjelman läpi kuvina. Tämä voi helpottaa lapsen nukahtamista, jos lapsi jännittää seuraavan päivän tapahtumia.

Voit koostaa päiväohjelman pahvin päälle. Jotta kuvia on helppo vaihtaa, kiinnitä kuvat pahviin, joko sinitarralla tai tarrateipillä.

Kuvat arkirutiineista

Päivittäisistä hygieniahetkidistä, kannattaa myös tehdä kuvakortit. Kuvakortit muodostetaan järjestykseen, jossa lapsen tulisi toimia. Tällöin lapsi näkee kuvista, esimerkiksi oikean peseytymisjärjestyksen. Kuvallisten ohjeiden pituus ja tarkkuus on yksilöllistä. Toiset lapset tarvitsevat pilkottuja eli yksityiskohtaisempia ohjeita.

Alla esimerkkikuva hampaidenpesu järjestyksestä.

Usein lapsilla voi olla aikamoinen kiire vessahädän tullessa. Jos vessahädästä kertominen on hankalaa, voi vessan ovelle pistää ääntä pitävän napin. Napin viereen laitetaan kuva vessanpöntöstä, jotta lapsi tietää mitä napin painaminen tarkoittaa. Nappia painamalla lapsi voi ilmoittaa, kun on vessahätä.

Time Timer ja muut ajanottovälineet

Yksi toiminnanohjausta tukeva keino on Time Timer. Time Timeristä lapsi näkee kuluvan ajan. Vanhempi sopii lapsen kanssa, leikkimiseen käytössä olevan ajan. Esimerkiksi lapsella on aikaa leikkiä 15 minuuttia, jonka jälkeen mennään syömään. Tämän avulla lapsi oppii hahmottamaan ajankulkua.

Jos lapsella on hankaluuksia hahmottaa kellotaulua, voi time timerin korvata digitaalisella kellolla tai tiimalasilla.

Myös ruokailutilanteissa time timeria voidaan hyödyntää, jotta lapsi tietää ruokailuun käytössä olevan ajan. Hampaiden pesussa apuna voi käyttää tiimalasia, josta lapsi voi seurata ajan kulumista.

Tunnekuvat

Lapsen voi olla hankalaa sanoittaa, näyttää tai tunnistaa omia tunteita ja ilmeitä.

Eri tunteita on hyvä opetella tunnistamaan ja ilmaisemaan lapsen kanssa. Ilmeitä ja tunteita voidaan harjoitella, joko valokuvista tai piirretyistä kuvista.

Esimerkiksi lapsi voi matkia kuvien ilmeitä tai kertoa tunteestaan, näyttämällä tunnetta vastaavaa kuvakorttia.

Tällä tavalla lapsi oppii kertomaan, jos on esimerkiksi vihainen tai surullinen.

Tunteista voi kertoa myös tunnemittarin avulla.

Mittarissa voivat olla kuvat iloisesta, neutraalista, surullisesta ja vihaisesta ilmeestä. Mittarista lapsi voi näyttää, miltä sillä hetkellä tuntuu.

Samaa mittaria voidaan hyödyntää kipumittarina.

Kipumittarista lapsi voi näyttää, kuinka voimakasta kipu on.

Lisätietoa löydät sivustoilta:

- Näe nepsy
- Viitottu rakkaus
- Papunet
- Ouka.fi: Sujuva arki
- Käypähoito
- Autismiliitto
- ADHD-liitto
- Aivoliitto: Tukea kommunikointiin
- Barnavårdsföreningen
- Suomen Tourette- ja OCD-yhdistys
- Leijonaemot

Kirjallisuutta:

- Adhd- käsikirja
- Nepsy-opas: Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin
- Nepsyt: erityistä elämää- kirja
- Tarmokkaasti nepsystä!- käsikirja
- Opas sujuvampaan arkeen nepsy- lapsen kanssa

Lähteet:

Berggren, K., Korhonen, T., Ruoho-Petterson, T. & Serenius-sirve, S. (2021). Arki toimimaan- Vinkkejä lapsen myönteiseen tukemiseen. ADHD-liitto ja Barnavårdsföreningen

<https://www.tampere.fi/sosiaalinen-tuki-ja-turva/lasten-ja-lapsiperheiden-terveys-ja-hyvinvointi/neuropsykiatriset-erityisvaikeudet/kuinka-tukea-nepsy-lapsen-ja-nuoren-arkea/kaytannon-vinkkejä-nepsy-lapsen-ja-nuoren-arkeen>

<https://tikonen.fi/aiheet/kommunikointikeinot/piirtaminen-esteettoman-viestinnan-keinona/>

<https://www.nepsyarki.com/rutiinit-ja-ennakointi/>

<https://papunet.net/materiaalia/tunneasteikko>

<https://www.bvif.fi/fi/uutiset/arki-toimimaan-opas-tarjoaa-vinkkejä-sujuvaan-lapsiperhearkeen/>

<https://www.kaypahoito.fi/nix01783>

<https://www.kaypahoito.fi/nix03184#R4>

<https://www.kaypahoito.fi/nix03190>

Yhteystiedot:
Lasten neuropsykiatrian yksikkö
TAYS keskussairaala
Q-rakennus, 1.kerros
puh.044 472 9338

Tekijät:
Miia Tuomola
Suvi Keronen
Suvi Putkonen